

# Доступ до приватних фінансових ресурсів для «зелених» інвестицій

ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТА  
ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ





# Доступ до приватних фінансових ресурсів для «зелених» інвестицій

ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ  
ТА ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Ця робота опублікована в межах повноважень Генерального секретаря ОЕСР. Висловлені в ній думки та застосовані доводи не обов'язково відображають офіційні погляди країн-учасниць ОЕСР.

Цей документ, як і будь-які дані та будь-яка карта, що включені до неї, не торкаються статусу або суверенітету над територією, делімітації міжнародних кордонів і ліній розмежування, а також назви будь-якої території, міста або регіону.

**Будь-ласка, робіть посилання на цю публікацію таким чином**

OECD (2018), Доступ до приватних фінансових ресурсів для «зелених» інвестицій: Фінансування енергоефективності та відновлюваної енергетики в Україні, OECD Publishing, Paris.

<https://doi.org/10.1787/9789264306288-uk>

ISBN 978-92-64-30627-1(print)

ISBN 978-92-64-30628-8 (PDF)

Серія: (in English) Green Finance and Investment

ISSN 2409-0336 (друк)

ISSN 2409-0344 (он-лайн)

**Фото:** : Cover © mika48/Shutterstock.com.

Поправки до публікацій ОЕСР можна знайти он-лайн за посиланням: [www.oecd.org/about/publishing/corrigenda.htm](http://www.oecd.org/about/publishing/corrigenda.htm)

© OECD 2018

---

Ви можете копіювати або роздруковувати інформаційну продукцію ОЕСР для власного користування, і ви можете включати витяги з публікацій ОЕСР, баз даних та мультимедійних продуктів у ваших власних документах, презентаціях, блогах, веб-сайтах та навчальних матеріалах за умови надання належного підтвердження власників джерела та авторського права. Всі запити щодо публічного або комерційного використання та прав на переклад мають подаватися на [rights@oecd.org](mailto:rights@oecd.org). Запити щодо надання дозволу на фотокопіювання частин цього матеріалу для публічного або комерційного використання необхідно адресувати безпосередньо до Центру з питань врегулювання авторських прав (ССС) за посиланням: [info@copyright.com](mailto:info@copyright.com) або до Centre français d'exploitation du droit de copie (CFC) за посиланням: [contact@cfcopies.com](mailto:contact@cfcopies.com).

---

## *Передмова*

Комерційні банки можуть відігравати важливу роль у забезпеченні доступу до «зеленого» фінансування. Однак, в існуючих умовах на ринках країн Східного партнерства ЄС їхня участь залишається обмеженою. За підтримки міжнародних фінансових установ (МФУ) комерційні банки, як правило, лише відкрили спеціальні кредитні лінії для ініціатив з охорони навколишнього середовища. Проте, коли МФУ перестали надавати таку підтримку, тільки декілька банків продовжили пропонувати зазначені продукти. Знання та інформація, отримані під час розробки та впровадження таких кредитних ліній, можуть значно допомогти збільшити спроможність та готовність банківського сектора до фінансування екологічних проектів.

У цьому звіті розглядається досвід розробки в Україні кредитних продуктів екологічного спрямування з метою кредитування проектів в області енергетичної ефективності та відновлюваних джерел енергії. Перш ніж детально розглянути роль банківського сектора, його можливості та політичні реалії в контексті сталої енергетики, у ньому також представлено макроекономічний та політичний аналізи стосовно «зелених» інвестицій в країні. Щоб оцінити перешкоди, з якими зіткнувся Державний експортно-імпорتنний банк України (Укресімбанк) на шляху розробки ефективного портфеля для кредитної підтримки сталої енергетики, та визначити ключові чинники успіху з інституційної точки зору, ми вивчили відповідний досвід цієї державної фінансової установи. Укресімбанк було обрано в якості об'єкта аналізу, оскільки в країнах Східного партнерства ЄС він є найбільшим бенефіціаром екологічних ліній, підтримуваних МФУ, а співробітники банку володіють безпосереднім досвідом та знаннями стосовно внутрішнього попиту на послуги фінансування екологічних проектів. Уроки, отримані з цього досвіду, можуть допомогти особам, які визначають політичний курс, вживати доречні заходи задля заохочення підвищення попиту на кредитування екологічних проектів.

Цей проект очолила Неллі Петкова (Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а звіт був підготовлений Метью Саваджем (Оксфорд Консалтинг). Висловлюємо подяку співробітникам Укресімбанку, зокрема Сергію Худіяшу та Ользі Федоренко, за їхній час, цінний вклад, підтримку та терпіння, яку вони проявили протягом імплементації цього проекту. Людмила Мусіна з Міністерства економічного розвитку і торгівлі підтримувала нашу групу на всіх етапах проекту. Без цілеспрямованих зусиль цих колег неможливими були б як сам цей проект, так і цей звіт.

Виражаємо особливу подяку Торстену Веллерту та Кшиштофу Герульські зі Спеціальної групи підтримки України при Європейській комісії за цінну інформацію та пропозиції щодо попереднього проекту звіту. Ми також хотіли б висловити свою подяку Андрію Фролову та Ігорю Горовічу з Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України за їхні конструктивні коментарі на цей звіт. Цей звіт переглядали Кшиштов Мічалак (ОЕСР), Оксана Яворська

(ЄБРР Україна), Сергій Поровський (ЮНІДО Україна), Володимир Висоцький (АБ «Укргазбанк») і Даніель Ф'єртхофт (Sigma Group), які поділилися з нами своїми ідеями. Допомога Дмитра Глазкова (Світовий банк, Україна) була особливо корисною у цьому проєкті, і його міркування та внесок загалом у цю роботу високо цінуються. Учасники засідання зацікавлених сторін, яке відбулося 25 квітня 2018 р. у Києві, обговорили основні висновки звіту. Завдяки обговоренню ми змогли забезпечити подальше поліпшення аналізу.

Ірина Белькахія та Олександра Богуж (ОЕСР) забезпечували загальну адміністративну підтримку проєкту та допомогли в форматуванні цього звіту. Звіт підготовлено українською мовою перекладачами бюро перекладів «Діалог-Київ» під наглядом Івана Шевченка та Ігоря Хмарського. Текст звіту англійською мовою відредаговано Вікторією Еліотт. Типографський набір і макет кінцевого варіанту документу виконано Пітером Вогельпогелем. Допомогу в обробці публікації надано Жанін Трейверс і Люпітою Йохансон (ОЕСР).

Висловлюємо щирю вдячність за всю надану підтримку та допомогу.

Це дослідження є частиною більш масштабного проєкту ОЕСР, в рамках якого вивчаються умови підтримки комерційними банками країн Східного партнерства ЄС екологічних інвестицій. Дослідження здійснено в рамках проєкту ЄС «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства ЄС» та за його фінансової підтримки. Його мета полягає в підтримці шести країн Східного партнерства (Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Республіки Молдова та України) в просуванні зеленої економіки шляхом звільнення економічного зростання від погіршення екологічної ситуації та виснаження природних ресурсів. Це дослідження також підтримується Федеральним міністерством екології, охорони природи, будівництва та безпеки ядерних реакторів Німеччини в рамках його Міжнародної кліматичної ініціативи.

Висловлені в цьому звіті точки зору належать їхнім авторам та не обов'язково співпадають з думками Європейського Союзу, ОЕСР або її країн-учасниць.

## Зміст

<b>Скорочення та абрєвіатури</b> .....	7
<b>Основні положення</b> .....	11
<b>Розділ 1. Макроекономічний контекст зелених інвестицій в Україні</b> .....	15
1.1. Політичний контекст .....	16
1.2. Зростання ВВП .....	16
1.3. Іноземна валюта .....	17
1.4. Інфляція та процентні ставки .....	18
1.5. Інвестиційний клімат .....	19
1.6. Огляд перспектив .....	21
Примітки .....	22
Список використаної літератури .....	22
<b>Розділ 2. Банківський сектор України</b> .....	25
2.1. Тенденції в банківському секторі .....	26
2.2. Структура та концентрація ринку .....	28
2.3. Поточна реформа .....	30
Примітки .....	31
Список використаної літератури .....	32
<b>Розділ 3. Стан української енергетики сталого розвитку</b> .....	33
3.1. Проблеми енергетики сталого розвитку .....	34
3.2. Стратегія енергетики сталого розвитку .....	36
3.3. Законодавча та нормативна база енергетики сталого розвитку .....	40
3.4. Подальші перспективи .....	49
Примітки .....	49
Список використаної літератури .....	49
<b>Розділ 4. Дослідження фінансування енергоефективності: Укрексімбанк</b> .....	53
4.1. Контекст .....	54
4.2. Портфель кредитування енергоефективності та відновлюваної енергетики Укрексімбанку .....	55
4.3. Перешкоди та ключові фактори успіху .....	61
Примітка .....	63
Список використаної літератури .....	63
<b>Розділ 5. Висновки та рекомендації для вищого керівництва</b> .....	65
5.1. Зміцнення політичного та інституційного середовища .....	67
5.2. Покращення доступу до фінансування та його вартості .....	68

5.3. Реформування тарифів на енергію .....	69
5.4. Покращення інвестиційного клімату .....	70

### Рисунки

Рисунок 1.1 Фактичні темпи зростання ВВП у 2005-2017 роках .....	17
Рисунок 1.2 Українська гривня: обмінний курс долара США, січень 2012 року - березень 2018 року .....	18
Рисунок 1.3 Річна інфляція в Україні, 2008-2016 рр., % .....	18
Рисунок 1.4 Ключова облікова ставка в Україні (2008-2018 рр.), % річних .....	19
Рисунок 1.5 Рейтинг України: Звіт щодо легкості ведення бізнесу Doing Business 2008-2017 рр. ...	19
Рисунок 1.6 Валове накопичення основного капіталу, річні зміни в % за період 2006-2016 рр. ...	20
Рисунок 1.7 Чисті надходження прямих іноземних інвестицій як частка ВВП, 2008-2016 рр. ...	21
Рисунок 2.1 Достатність регулятивного капіталу українських банків %, (2008-2017 рр.) .....	26
Рисунок 2.2 Чиста прибутковість українських банків у 2008-2017 рр., млрд. грн. ....	27
Рисунок 2.3 Кількість банків на ринку України в 2008-2017 роках .....	28
Рисунок 2.4 Топ-10 українських банків за розміром активів, млрд. грн., станом на 1 травня 2018 р. ....	29
Рисунок 3.1 Енергоємність України порівняно з країнами – членами ЄС .....	34
Рисунок 3.2 Об'єм інвестування у відновлювані джерела енергії в 2004-2014 роках (у млрд. доларів США) .....	42

### Таблиці

Таблиця 3.1 Відповідальність державних установ України за впровадження Енергетичної стратегії України до 2035 року .....	39
Таблиця 3.2 Стратегії, законодавчі акти та нормативні документи України щодо енергетичної галузі та зміни клімату .....	40
Таблиця 3.3 Переглянуті зелені тарифи в Україні з липня 2015 року – в євро/МВт*г .....	43
Таблиця 4.1 Огляд українських банків, які отримували кредитні лінії МФУ з фінансування сталої енергетики у 2007-2014 рр. ....	54
Таблиця 4.2 Рейтинг Укрексімбанку за часткою ринку .....	55
Таблиця 4.3 Огляд кредитних ліній з енергоефективності Укрексімбанку .....	56
Таблиця 4.4 Порівняння основних ознак кредитних ліній МБРР і ЄБРР .....	60

### Блоки

Блок 3.1 Стратегічні пріоритети Енергетичної стратегії України до 2035 року. ....	37
Блок 4.1 Дослідження: фінансування Укрексімбанком енергоефективності для Івано-Франківськцементу .....	56
Блок 4.2 Дослідження: фінансування енергоефективності МСП. ....	59



## *Скорочення та абревіатури*

<b>АЕС</b>	Атомна електростанція
<b>ВВП</b>	Валовий внутрішній продукт
<b>ВДЕ</b>	Відновлювані джерела енергії
<b>ВНП</b>	Внутрішня норма прибутку
<b>ГФКП</b>	Глобальний фонд кліматичного партнерства
<b>Держенерго-ефективності</b>	Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження
<b>Дол. США</b>	Долар США
<b>ДПП</b>	Державно-приватне партнерство
<b>ЕЕ</b>	Енергоефективність
<b>ЕСКО</b>	Енергосервісна компанія
<b>ЄБРР</b>	Європейський банк реконструкції та розвитку
<b>ЄІБ</b>	Європейський інвестиційний банк
<b>ЄК</b>	Європейська комісія
<b>ЄС</b>	Європейський союз
<b>ЗКФ</b>	Зелений кліматичний фонд
<b>КнПЕЕ</b>	Контракт на підвищення енергоефективності
<b>КС РКЗК</b>	Конференція сторін Рамкової конвенції ООН з питань зміни клімату
<b>МБРР</b>	Міжнародний банк реконструкції та розвитку
<b>МВФ</b>	Міжнародний валютний фонд
<b>МПВ</b>	Меморандум про взаєморозуміння
<b>МСП</b>	Мале та середнє підприємство
<b>МСФЗ</b>	Міжнародний стандарт фінансової звітності
<b>МФК</b>	Міжнародна фінансова корпорація
<b>МФУ</b>	Міжнародна фінансова установа
<b>НАЕР</b>	Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів
<b>НБУ</b>	Національний банк України
<b>ОВК</b>	Одиниця встановленої кількості

<b>ОЕСР</b>	Організація економічного співробітництва та розвитку
<b>ООН</b>	Організація об'єднаних націй
<b>ОСВ</b>	Одиниця скорочення викидів
<b>ПГ</b>	Парниковий газ
<b>ПДВ</b>	Податок на додану вартість
<b>ПІ</b>	Прямі іноземні інвестиції
<b>ПК</b>	Проблемний кредит
<b>ПКЕ</b>	Підписання контрактів на енергоефективність
<b>ПКС</b>	Паритет купівельної спроможності
<b>РКЗК ООН</b>	Рамкова конвенція ООН про зміну клімату
<b>СВ</b>	Спільне впровадження (проект)
<b>СЗІ</b>	Схема зелених інвестицій
<b>СП</b>	Східне партнерство Європейського союзу
<b>СТК</b>	Схема торгівлі квотами
<b>ТЕС</b>	Теплова електростанція
<b>Укрексімбанк</b>	Державний експортно-імпортний банк України
<b>УУ</b>	Уряд України
<b>ФУ</b>	(Місцева) фінансова установа
<b>KfW</b>	Kreditanstalt für Wiederaufbau, державний банк розвитку Німеччини
<b>NEFCO</b>	Північна екологічна фінансова корпорація

### Одиниці вимірювання

<b>CO<sub>2</sub></b>	Вуглекислий газ
<b>NO<sub>x</sub></b>	Оксид азоту
<b>SO<sub>2</sub></b>	Діоксид сірки
<b>ГВт*г</b>	Гігават година
<b>Гкал</b>	Гігакалорії
<b>кг</b>	Кілограм
<b>кКал</b>	Кілокалорії
<b>МВ</b>	Мегават
<b>МВт*г</b>	Мегават година
<b>мкм</b>	Мільйон кубічних метрів
<b>млн.</b>	Мільйон

---

<b>млн. т CO<sub>2</sub>екв.</b>	Еквівалент млн. тон двоокису вуглецю
<b>т</b>	Тонна
<b>тис. куб. м</b>	Тисяча кубічних метрів
<b>тне</b>	Тонна нафтового еквіваленту
<b>т CO<sub>2</sub></b>	Тонна вуглекислого газу



## Основні положення

Незважаючи на політичні та економічні труднощі України протягом останніх декількох років, уряд країни зміг сформулювати нові амбітні цілі в області політики. Програма реформ в основному спрямована на дерегуляцію, децентралізацію та приватизацію, а також зміцнення фінансових ринків. Україна здійснила низку важливих заходів, спрямованих на модернізацію та реформу власного енергетичного сектору та пов'язаних ринків. Енергоефективність і розвиток джерел відновлюваної енергії в Україні стали питанням енергетичного суверенітету та ширшої безпеки країни.

Цей звіт призначено для того, щоб визначити сфери для покращення, пов'язані з розширенням обсягів «зеленого» фінансування в Україні. Це досягається шляхом ознайомлення з досвідом Державного експортно-імпортного банку України (Укрексімбанку) щодо впровадження екологічних кредитних ліній і їхнього використання з метою кредитування проектів енергоефективності та відновлюваних джерел енергії. Укрексімбанк створив успішний сталий портфель кредитування проектів енергоефективності.

Цей досвід використовується для надання рекомендацій особам, які визначають політику, стосовно можливих заходів, що заохочуватимуть підвищення попиту на «зелене» кредитування в Україні та ефективніше використання цього фінансового механізму. Докладніше основні результати, висновки та рекомендації, складені на основі цього аналізу, викладено нижче.

### Макроекономічний та інвестиційний контекст

Починаючи з 2008 року, особливо з початку 2014 р. до кінця 2015 р., Україна переживала надзвичайну економічну та політичну нестабільність. Таку ситуацію спричинено низкою чинників, включно з глобальним економічним спадом, геополітичною напруженістю з Російською Федерацією та падінням цін на сировину. Ці фактори призвели до швидкого знецінення гривні та глибокої економічної кризи.

Проблеми в макроекономічній сфері вплинули і на фінансові ринки. Протягом останніх років збільшився кредитний ризик та пов'язаний з ним рівень проблемних кредитів (ПК). Починаючи з 2010 року, ринок залишила велика кількість вітчизняних та міжнародних кредиторів. Корпоративне кредитування все ще знаходиться у пригніченому стані, капіталізацію банків завищено, а їхні бухгалтерські баланси відчують тиск надмірної ліквідності.

Зазначені зовнішні чинники негативно вплинули на довіру інвесторів та зменшили загальний рух капіталу, включно з капіталом для розвитку зелених технологій. Прямі іноземні інвестиції мали мінливий характер. Через відсутність стабільності інвестори стали відчувати більшу занепокоєність стосовно корпоративного управління, прозорості та верховенства права, хоча наразі цими проблемами займається уряд.

Навіть у тих сферах, де установи дійсно прагнуть інвестувати в сталу енергетику, отримання доступу до фінансів усе ще є проблематичним. Вартість капіталу залишається високою, терміни погашення короткі, а вимоги до застави часто нереалістичні. Багато потенційних позичальників (муніципалітети, житлові асоціації) не можуть розробити рентабельні проекти через відсутність гарантій, наявність інших структурних та законодавчих перешкод, а також через недостатню розвинену інституціональну спроможність.

## Контекст сталої енергетики

Україна залишається однією з найбільш енергоємних економік світу з найвищою енергоємністю серед усіх країн Енергетичного співтовариства, учасницею якого вона є. Україна сильно залежить від імпорту енергії, але уряд вживає численні заходи задля зменшення енергетичної залежності країни. Неefективне використання енергоносіїв знижує конкурентоспроможність української промисловості, результатом чого державний бюджет та домогосподарства стикаються з витратами, які важко контролювати.

За останній час виконана велика робота з поліпшення стратегії та політики, що пов'язані з енергетикою та захистом довкілля. Ціноутворення на енергоносії перебуває на етапі реформування, а в 2017 році була прийнята нова більш досконала Енергетична стратегія на період до 2035 року. Проте закони ухвалюються повільно, а процес розробки підзаконних нормативно-правових актів залишається недостатнім.

Стосовно постачання енергоресурсів Україна відносно успішно залучає інвестиції у відновлювані джерела енергії. Цьому сприяло затвердження структури формування «зеленого тарифу» та чітких довгострокових цілей. Однак за світовими стандартами ефективність існуючих енергогенеруючих підприємств, підприємств з виробництва теплової енергії, а також продуктивність мереж передавання та розподілу електроенергії є на низькому рівні. Наразі уряд обговорює можливість запровадження аукціонів відновлюваної енергії як ефективніший за затратами спосіб досягнення довгострокових цілей.

Що стосується попиту, уряд передбачає вдвічі зменшити енергоємність протягом наступних 20 років. Однак є необхідність у кращому фінансуванні та впровадженні Національного плану дій з підвищення енергоефективності. Закон «Про енергетичну ефективність будівель» і Закон «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», а також деякі ключові нормативно-правові акти залишаються у вигляді проектів та знаходяться на етапі розробки.

Україна продовжує брати участь у міжнародних процесах у рамках кліматичної політики, зокрема в процесах, які стосуються вуглецевих ринків та ціноутворення. Однак довгострокові зобов'язання країни скоротити викиди в атмосферу парникових газів у довгостроковій перспективі залишаються незначними порівняно з поточним рівнем; крім того, впродовж періоду до 2035 року передбачається чисте збільшення таких викидів, а будь-який комплексний план дій щодо зменшення викидів парникових газів досі відсутній.

## Реакція ринку

Україна є однією з країн з найпривабливішими ринковими можливостями для інвестування в енергоефективність. Починаючи з 2006 року, міжнародні фінансові установи (МФУ) та інструменти кліматичного фінансування мобілізували понад 600 мільйонів євро з метою підтримки кредитування сталої енергетики та енергоефективності в Україні за допомогою сторонніх фінансових установ за участю принаймні 10 місцевих банків. З 2004 року до 2014 року Україна залучила приблизно 40% загального обсягу нових інвестицій у регіоні Східного партнерства ЄС, що еквівалентно сумі 3,3 мільярди дол. США.

На сьогоднішній день Укрексімбанк є найбільшою та найбільш успішною такою фінансовою установою, оскільки він отримав декілька кредитних ліній п'яти різних МФУ, включно з Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком, Глобальним фондом кліматичного партнерства, Міжнародним банком реконструкції та розвитку та Північним інвестиційним банком. Укрексімбанк надав понад 500 мільйонів євро у вигляді кредитів під проекти підвищення енергоефективності та фінансування відновлюваних джерел енергії, що робить його найбільшим на сьогоднішній день посередником у області отримання кредитних ліній, виданих МФУ, для підтримання сталої енергетики в регіоні Східного партнерства ЄС.

Працівники Укрексімбанку зазначають, що в процесі розгортання фінансового продукту було подолано низку перешкод. До них відносять недостатню обізнаність клієнтів стосовно наявних технологій і їхніх переваг, слабку спроможність визначати та оцінювати проекти, високі витрати транзакцій, пов'язані з підготовкою проектів і відповідним моніторингом, а також несприятливі ринкові умови в області нормативно-правового регулювання, включно з вартістю фінансування.

Для успішного впровадження Укрексімбанком його ініціатив ключовими чинниками є довгострокова націленість керівництва банку шукати ринкові можливості, виділяти достатні внутрішні ресурси, створювати спеціальну групу для розробки продукту, інвестувати в підготовку персоналу та виробничі потужності у всіх філіях мережі, а також його здатність ефективно використовувати існуючу базу клієнтів банку.

Від інших банків, що беруть участь у реалізації кредитних ліній МФУ, Укрексімбанк відрізняється тим, що він виділив значні кадрові та фінансові ресурси для розбудови успішного підрозділу з імплементації цих фінансових продуктів. При цьому цією діяльністю опікуються понад 10 працівників головного офісу, а також є відповідальні в кожній філії. Хоча на початку Укрексімбанк використовував технічну підтримку та підготовку, що надавалися МФУ (в основному ЄБРР), він швидко створив відповідні можливості в межах власної організації, які включають фінансову оцінку, технічну оцінку, підготовку клієнтів і оцінку екологічних умов, і розробив низку інструментів на підтримку цих процесів (наприклад, заощадження, калькулятор викидів парникових газів). Ці заходи підтримуються корпоративним університетом, який проводить семінари та дистанційну освіту.

## Рекомендації високопосадовцям

Високопосадовцям слід і надалі продовжувати розробку необхідних первинних і підзаконних нормативно-правових актів, які слугуватимуть основою інвестицій у сталу енергетику, зокрема стосовно Закону «Про енергетичну ефективність

будівель» і Енергетичної стратегії до 2035 року. Цього можна досягти способом переносу на національний рівень відповідних директив ЄС (у версії для договірних сторін Енергетичного співтовариства) та імплементації відповідних технічних стандартів, а також досягнення чітких інституціональних домовленостей. Уряду слід зосередитися на поліпшенні законодавчого та ділового середовища для міжнародного приватного капіталу, який буде задіяно в розвитку джерел відновлюваної енергії та енергосервісних компаній (ЕСКО), які могли б поділитися з Україною технічним досвідом, ноу-хау та капіталом (особливо це стосується країн-членів ЄС та США).

Ключовим фактором, який може вплинути на поведінку інвесторів, є тарифна реформа. Незважаючи на вже досягнутий прогрес, існує потреба в більшій гармонізації стосовно різних груп споживачів. Необхідно розглянути питання відокремлення ціноутворення на енергоносії від систем соціального захисту. Реформа моделі «вартість плюс», яка використовується на оптових енергетичних ринках, буде стимулювати надходження інвестицій з боку постачальника. Інвестиційні стимули, що надаються наразі через енергетичний тариф, мають бути прив'язані до фактичних проектів, а не просто розподілятися в рамках процесу обліку.

Загальна макроекономічна ситуація та несприятливий інвестиційний клімат, які, зокрема, характеризуються високим ризиком, жорсткими правилами щодо валютного контролю та витоку капіталу з України, залишаються головною перешкодою для приватного фінансування екологічних проектів. Уряд повинен продовжувати зміцнювати систему державного управління, підтримувати верховенство права та підвищувати рівень довіри інвесторів. Необхідно розглянути питання стосовно забезпечення умов для розкриття компаніями приватного сектора звітності та надання даних стосовно сталого розвитку.



## *Розділ 1*

### **Макроекономічний контекст зелених інвестицій в Україні**

*У цьому розділі коротко описується макроекономічний та політичний контекст зелених інвестицій в Україні з акцентом на інвестиційний клімат. В основі потреб та тенденцій зеленого фінансування знаходиться загальний стан економіки.*

## 1.1. Політичний контекст

Останніми роками Україна переживає значну економічну та політичну нестабільність. На державну політику та установи країни впливають потужні конкуруючі інтереси. Перебуваючи на стику конкуруючих сфер впливу Європейського союзу та Російської Федерації, за останні п'ять років країна пережила важку політичну трансформацію. У 2013-2014 роках в Україні відбулася кардинальна зміна політичного режиму, результатом якої стало відсторонення колишнього президента, після чого були проведені президентські, парламентські та місцеві вибори. Швидкий прогрес уповільнився в результаті анексії Криму Російською Федерацією та конфлікту на Донбасі. Здається, що цей конфлікт перетворюється на заморожений конфлікт, який, швидше за все, вимагатиме значних поточних витрат держави, що зменшуватиме загальні ресурси, доступні для уряду України.

Новий уряд ставить перед собою амбітні цілі проведення широких реформ, зосереджених на значній фіскальній консолідації, переході до гнучкого обмінного курсу, реформуванні тарифів на енергоносії та соціальної допомоги, спрощенні правил провадження господарської діяльності, стабілізації та реструктуризації банківського сектору, прийнятті пакету реформ сфери охорони здоров'я, створенні антикорупційних агентств і розкритті державними службовцями інформації про свої активи. Уся ця діяльність стикається з потужним спротивом привілейованих груп, які продовжують чинити опір реформам. У 2015 році Міжнародний валютний фонд розпочав програму підтримки української економіки на суму 8,7 мільйони дол. США<sup>1</sup>. У січні 2016 р. ЄС і Україна започаткували Поглиблену та всебічну зону вільної торгівлі<sup>2</sup>.

У 2019 році в Україні відбудуться президентські й парламентські вибори, які, ймовірно, відвернуть увагу політиків від впровадження необхідних реформ у 2018 році.

## 1.2. Зростання ВВП

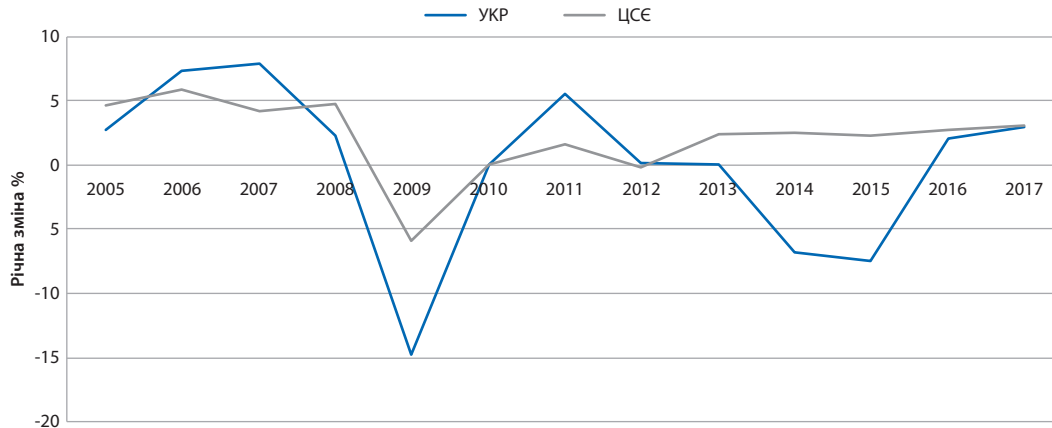
До 2008 року в Україні спостерігався високий рівень економічного зростання. У 2008 та 2009 роках світова фінансова криза особливо сильно вдарила по Україні, коли сукупне падіння валового внутрішнього продукту (ВВП) склало 15-16%, що було одним із найбільших економічних спадів серед країн регіону. Після кризи економіка почала відновлюватися (за підтримки зростання цін на сировинні товари), але таке досягнення певною мірою нівелювалося зростаючими витратами на імпорт викопних енергоносіїв з Російської Федерації, від яких Україна залежала, щоб забезпечувати свої енергетичні потреби.

Протягом періоду до 2010 р. зростання відновилося, збільшившись на 4,1% в 2010 році та на 5,2% в 2011 році. Проте таке зростання було, головним чином, за рахунок внутрішнього попиту, що пізніше призвело до серйозного дисбалансу в економіці. До 2012 року темпи зростання, ціни на товари та попит на експорт почали сповільнюватися, що призвело до зниження інфляції та нульового приросту ВВП у 2012-2013 роках. Внутрішній попит, який був рушієм відновлення економіки, скоротився, після чого відбулося зниження капіталовкладень.

Протягом 2014-2015 років стався черговий значний спад (загальне скорочення становило 16%), до якого призвели як геополітичні, так і економічні фактори. Проте в 2016 році економіка почала відновлюватися (2,3%), а зростання ВВП у 2017 році було відносно стабільним. Недоліки в сільському господарстві та гірничодобувній промисловості були компенсовані зростанням у сфері будівництва та роздрібно

торгівлі. Варто зазначити, що хоча темпи зростання ВВП є позитивними, вони менші, ніж можна було б очікувати для країни на такому етапі економічного розвитку, на якому перебуває Україна, з урахуванням переважної регіональної та глобальної динаміки росту (див. Рисунок 1.1).

Рисунок 1.1. Фактичні темпи зростання ВВП у 2005-2017 роках



Джерело: Світовий банк, база даних «Показники світового розвитку». <https://data.worldbank.org/products/wdi> (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

### 1.3. Іноземна валюта

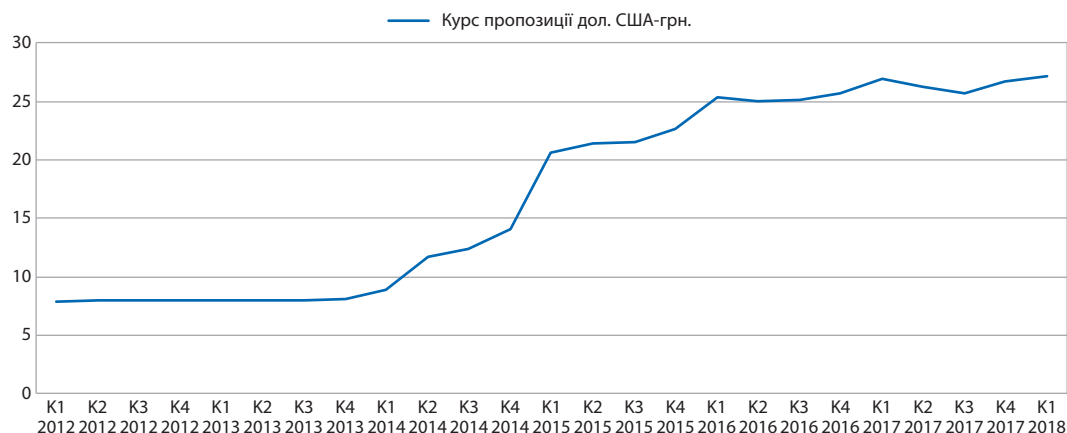
Політична та економічна невизначеність також вплинула на валютні ринки. Українська гривня зазнала періодів значної нестабільності протягом останнього десятиліття. Одним із наслідків кризи 2008-2009 років було рішення Національного банку України (НБУ) прив'язати українську гривню до долара США. Це було зроблено для того, щоб підвищити рівень довіри до національної валюти серед інвесторів та зменшити ризик її швидкої девальвації. Крім того, дефіцит поточного рахунку становив понад 6%, що не відповідало обсягу надходжень прямих іноземних інвестицій.

Прийняття такого рішення стабілізувало національну валюту впродовж 2010-2012 років, але призвело до значного завищення курсу з одночасним падінням інших економічних показників. Дефіцит поточного рахунку збільшився до більш ніж 9% ВВП, що значно перевищувало обсяг прямих іноземних інвестицій. У 2013 році резерви почали скорочуватися, а дефіцит бюджету зріс до 5% ВВП. Центральний банк підтримував прив'язку до долара шляхом ринкової інтервенції та посилення валютно-кредитної політики, через що до кінця 2013 року міжнародні резерви скоротилися на 20 млрд. дол. США.

В умовах скорочення резервів і відсутності політичної стабільності центральний банк прийняв рішення відмовитися від прив'язки до долара, після чого гривня знецінилася відносно долара США на 50%. Процес стабілізації валюти почався лише у травні 2014 року після різкого підвищення процентних ставок і підписання угоди про підтримку МВФ. У свою чергу це надало можливість отримати додаткову підтримку з боку Європейського союзу та Світового банку. Загальна сума пакету антикризових заходів складала 27 мільярдів доларів США, включно з реструктуризацією

зовнішнього державного боргу. З початку 2016 року національна валюта стала більш стабільною, але в середовищі, де присутні геополітичні та економічні ризики, її цінність продовжує повільно знижуватися (див. Рисунок 1.2.).

Рисунок 1.2. Українська гривня: обмінний курс долара США, січень 2012 року - березень 2018 року

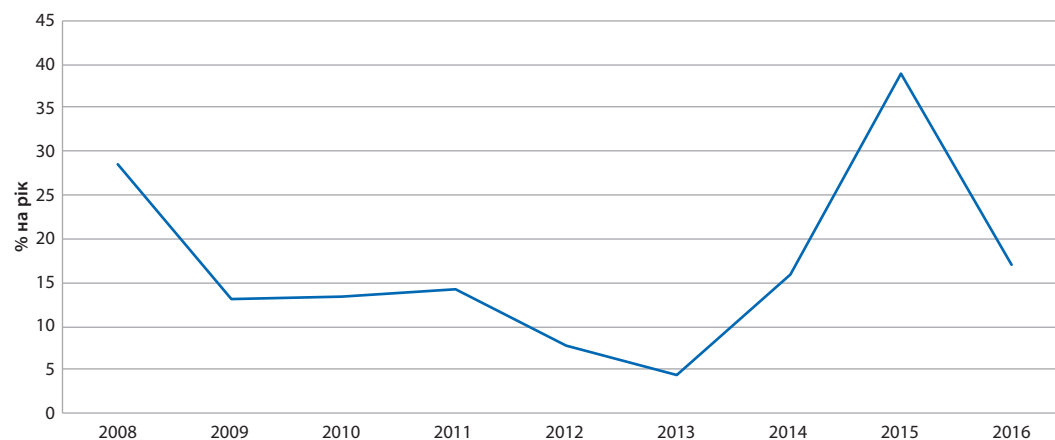


Джерело: Національний банк України. [https://bank.gov.ua/control/en/publish/category?cat\\_id=7693083](https://bank.gov.ua/control/en/publish/category?cat_id=7693083): (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

#### 1.4. Інфляція та процентні ставки

Економіка України зазнала періодів високої інфляції, коли вона сягала понад 20% річних. Рівень інфляції знизився в період, коли українська гривня була прив'язана до долара США, але за рахунок використання національних валютних резервів для захисту такої прив'язки. За ревальвацією національної валюти спостерігався значний пік інфляції, яка сягнула майже 40%. За останній період у 2017 році інфляція значно перевищила розрахунковий показник центрального банку – 8% (+/-2%), в кінці року досягнувши рівня від 13 до 14%. Інфляційному тиску також сприяють вищі заробітні плати в державному секторі та більші пенсії (див. Рисунок 1.3.).

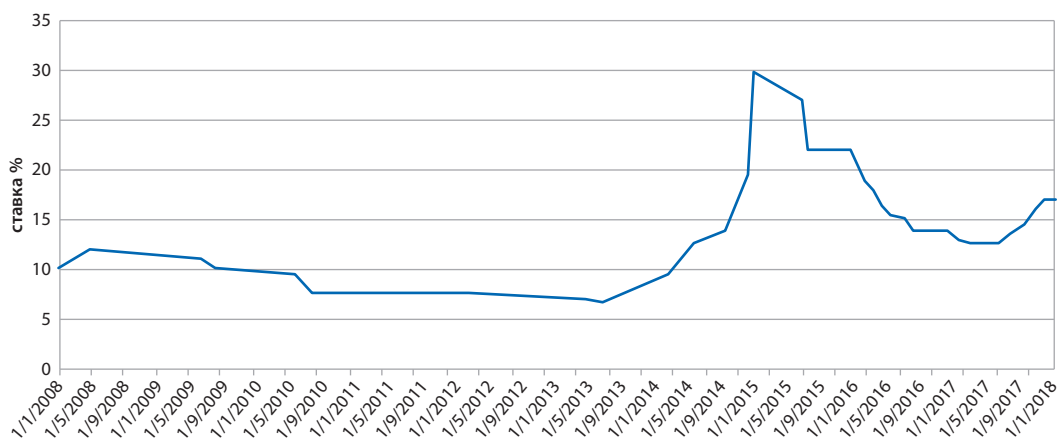
Рисунок 1.3. Річна інфляція в Україні, 2008-2016 рр., %



Джерело: Показники розвитку Світового банку (2018). <https://data.worldbank.org/products/wdi> (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

Процентні ставки також були високими за той самий період, особливо впродовж 2015-2016 років. Зовсім нещодавно в 2017 році інфляційний тиск зріс з 12,5% у травні 2017 року до 17% у березні 2018 року. Це, у свою чергу, збільшило вартість кредитних коштів у національній валюті як для уряду, так і для приватного сектора. Високі процентні ставки, в свою чергу, можуть знизити спроможність позичальників інвестувати в енергоефективність і відновлювану енергетику (див. Рисунок 1.4.).

Рисунок 1.4. Ключова облікова ставка в Україні (2008-2018 рр.), % річних



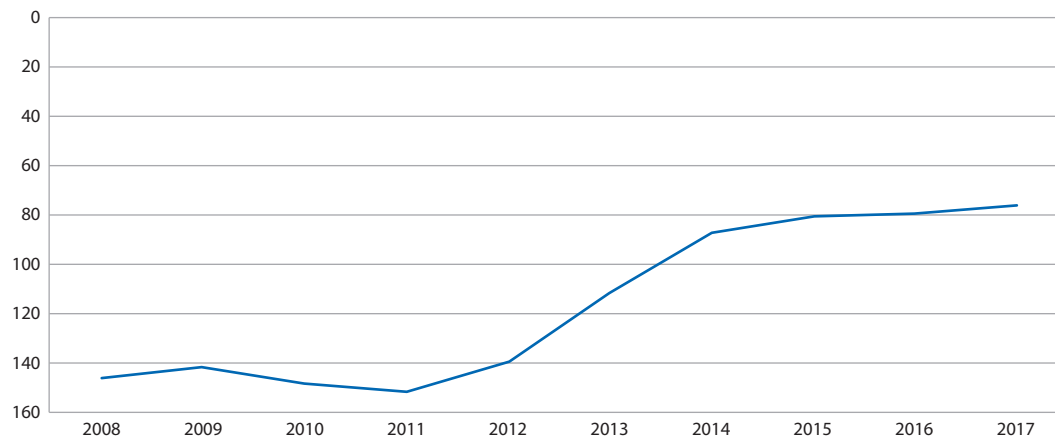
Джерело: Національний банк України (2018 рік). [https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art\\_id=67609&cat\\_id=12064024](https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=67609&cat_id=12064024) (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

## 1.5. Інвестиційний клімат

Інвестиційний клімат в Україні проходить процес реформування, і, незважаючи на геополітичну напруженість та значні економічні проблеми, з часом він стає більш стабільним. Прикладами цього є успішний випуск єврооблігацій на 3 мільярди доларів США та підвищення суверенного рейтингу країни в 2017 році.

За підсумками опитування Світового банку в рамках проекту «Ведення бізнесу» Україна за останні роки послідовно (хоч і повільно) покращувала своє

Рисунок 1.5. Рейтинг України: Звіт щодо легкості ведення бізнесу Doing Business 2008-2017 рр.



Джерело: Світовий банк (2018). <http://www.doingbusiness.org/Rankings>.

становище. Починаючи з 2014 року, уряд проводить реформи, багато з яких пов'язані з ратифікацією Угоди про асоціацію з ЄС. До них відносяться державні закупівлі, посилення правового регулювання та суворіші антикорупційні заходи. Наприклад, нещодавно було оновлено та прийнято Антикорупційну стратегію України на 2014-2017 роки. Триває робота з вдосконалення законодавчої бази для державно-приватних партнерств (ДПП).

Незважаючи на таке покращення, протягом цього періоду інвестиції в Україну були нестабільними, відображаючи таким чином більш значні економічні та політичні труднощі. В 2008-2009 роках, і знов протягом 2013-2015 років валові інвестиції в основний капітал суттєво скоротилися (див. Рисунок 1.6.).

Рисунок 1.6. Валове накопичення основного капіталу, річні зміни в % за період 2006-2016 рр.

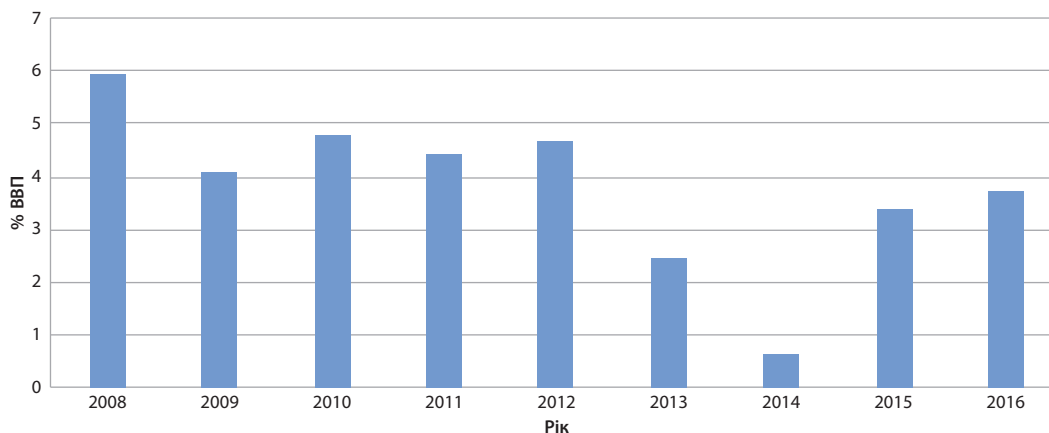


Джерело: База даних показників розвитку Світового банку. <https://data.worldbank.org/products/wdi> (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) також були нестабільними. Впродовж 2013-2014 років відбулося їх суттєве скорочення. Протягом цього кризового періоду ПІІ знизилися на 45% в реальному вираженні в 2013 році та на подальші 81% у 2014 році. Хоча інвестиції в основний капітал відновилися у 2016-2017 роках, ПІІ залишаються незначними (2,1% ВВП порівняно із середнім показником на рівні 5% до кризи). Частково це є результатом затримок у виконанні програми МВФ та невизначеністю щодо виборів 2019 року. Кіпр залишається найвагомим джерелом фінансування, але, ймовірно, це є результатом репатріації капіталу, який раніше було вивезено з країни місцевими або регіональними суб'єктами.

Головним стримуючим фактором економічного зростання є брак іноземних інвестицій, який також вплинув на наявність фінансування інвестицій у сталий розвиток і екологічно чисті види енергії.<sup>3</sup> Інвестиційний ризик нерівномірно впливає на сектор сталих джерел енергії через надбавку за ризик, пов'язану з фінансуванням нових технологій і ринків (див. Рисунок 1.7.).

Рисунок 1.7. Чисті надходження прямих іноземних інвестицій як частка ВВП, 2008-2016 рр.



Джерело: Показники розвитку Світового банку (2018). <https://data.worldbank.org/products/wdi> (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

## 1.6. Огляд перспектив

Внаслідок зростання ВВП та збільшення споживчого попиту українська економіка продовжує відновлюватися. Передбачається, що в 2018 та 2019 роках ВВП зростатиме, а інфляція залишиться на стабільному рівні (у разі перевищення цільових показників). Незважаючи на повільні темпи реформ, є можливість упровадження послідовних заходів із метою збільшення привабливості інвестиційного клімату для іноземних інвесторів із урахуванням інтеграції українського експорту до торгового ринку ЄС.

У найближчому майбутньому Україна зіткнеться із значними фінансовими потребами та фіскальним тиском, для забезпечення яких будуть потрібні нові позики та ефективніші методи збору доходів. Щоб забезпечити можливість мобілізації коштів за розумною вартістю, для України буде важливо завершити реформи, передбачені четвертою редакцією програми МВФ, влітку 2018 року – значно раніше виборів 2019 року.

Рівень зростання ВВП певною мірою залежатиме від довіри інвесторів. Щоб збільшити рівень їхньої довіри, потрібні реформи на ринках земельних ресурсів і фінансових ринках, заходи з боротьби з корупцією, реформування судової системи та приватизація. Мляві темпи економічного зростання (<2%) можуть посилити політичну та соціальну нестабільність, особливо враховуючи зростання інфляційного тиску на економіку, що пов'язано із збільшенням державних витрат, рівня заробітної плати та змінами тарифів на комунальні послуги.

При цьому кілька питань залишаються без відповіді. Наприклад, в деяких секторах і досі існують значні обмеження на приватні інвестиції. Участь міжнародних інвесторів та їхній капітал обмежено «стратегічними секторами», визначення яких залишається нечітким. Як наслідок, частка міжнародної власності залишається дуже обмеженою серед найбільших підприємств України (менше 25%), на відміну від більшості компаній в інших країнах Центральної та Східної Європи. Державні монополії залишаються потужними. Українські компанії дуже неохоче надають екологічну звітність та розкривають відповідну інформацію, тому більше зусиль може бути спрямовано на забезпечення умов для відповідального споживання.<sup>4</sup>

Існує значна потреба у збільшенні приватних інвестицій у секторі енергетики. Проте процес приватизації просувається повільно. Законодавчі процедури стосовно державно-приватних партнерств залишаються складними, а спроможність уряду є відносно слабкою. Процес реформ залишається незавершеним, а його ефективність ще потрібно побачити. Як наслідок, інвестиції в енергетику відстають від попиту, що, у свою чергу, знижує енергетичну безпеку й конкурентоспроможність України.

Поліпшення інвестиційного клімату може мати позитивний вплив на інвестиції в екологічні проекти, особливо в енергетичному секторі. Реформи мають забезпечувати суттєве зміцнення інвестиційної політики та захист інвесторів, щоб залучити ПП та міжнародні компанії, а також активізацію діалогу між державним та приватним секторами України щодо вдосконалення та спрощення законодавства. Щоб заохотити інвестиції в приватний сектор, Україна може розглянути питання стосовно забезпечення компаніям приватного сектору умов для розкриття інформації про екологічні та кліматичні зміни відповідно до стандартів ЄС та ОЕСР.

## Примітки

1. Затримка в прийнятті законів про приватизацію та про створення антикорупційного суду, а також небажання уряду підвищувати ціну на газ призвели до призупинення співпраці України з МВФ у квітні 2016 р., а також зупинення зовнішнього фінансування як Європейського союзу, так і Світового банку. Завершення цієї програми передбачено в квітні 2019 р.
2. Угода означає, що обидві сторони проведуть взаємне відкриття своїх ринків товарів і послуг на основі передбачуваних правил торгівлі, що мають позовну силу. Це є частиною більш широкої Угоди про асоціацію, політичні положення та положення про співпрацю якої застосовуються в попередньому режимі з листопада 2014 р. Автономні торговельні заходи для України набули чинності у жовтні 2017 р.
3. Див. дані ОЕСР (2015).
4. Див. дані ОЕСР (2011) щодо методичних рекомендацій стосовно відповідального ведення бізнесу.

## Список використаної літератури

- Donnan, S. (2015). «IMF warns of high risks in Ukraine rescue plan. Fund economists say end to bloody conflict in east of nation is key to success», *Financial Times Europe*, March 2015.
- IER (2014), *Monthly Economic Monitor Ukraine*, Institute for Economic Research and Policy Consulting, Kyiv.



- IMF (2015), *First review of Ukraine's Extended Arrangement under the ETF Facility (Staff report and Memorandum of Economic and Financial Policies in appendix)*, IMF Country report No. 15/218, August 2015, International Monetary Fund, Washington DC. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15218.pdf>.
- IMF (2015b), *Ukraine – Request for Extended Arrangement under the Extended Fund Facility and Cancellation of Stand-By Arrangement*, IMF Country Report No. 15/69, March 2015, International Monetary Fund, Washington DC. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr1569.pdf>.
- IMF (2014a), *Ukraine – First Review under the Stand-by Arrangement*, IMF Country Report No. 4/263, September 2014, International Monetary Fund, Washington DC. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14263.pdf>.
- IMF (2014b), *Ukraine – Request for a Stand-By Arrangement – Staff Report*, IMF Country Report No. 14/106, 22 April 2014, International Monetary Fund, Washington DC. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14106.pdf>.
- OECD (2015), *The Policy Framework for Investment*, 2016 Edition, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
- OECD (2014), *OECD Territorial Reviews: Ukraine 2013*, OECD Publishing, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
- OECD (2011), *Guidelines for Multinational Enterprises*, 2011 Edition, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris. <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>.
- UNIAN (2017), *Week's Balance: Extending Moratorium on Inspections of Businesses*, NBU Supporting Hryvnia, and State Budget Seeing Surplus, UNIAN, Kyiv. <https://economics.unian.info/2275339-weeks-balance-extending-moratorium-on-inspections-of-businesses-nbu-supporting-hryvnia-and-state-budget-seeing-surplus.html>.
- World Bank (2018), *Doing Business 2018, Reforming to Create Jobs*, International bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC. <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>.
- World Bank and IFC (2014), *Ukraine – Opportunities and Challenges for Private Sector Development*, World Bank and International Finance Corporation, Washington DC. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16711/ACS47780revised0ESW00OUO090.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.



## *Розділ 2*

### **Банківський сектор України**

*У цьому розділі розглядається роль та потенціал банківського сектора України в контексті підтримки економічного розвитку країни. Додатково описуються основні тенденції в банківському секторі, головним чином з часу останньої фінансової кризи. У розділі стисло описані основні заходи з реформування, які уряд України може розглянути з метою створення ефективної та конкурентоспроможної банківської системи.*

## 2.1. Тенденції в банківському секторі

Труднощі в політичному та макроекономічному середовищі позначилися на банківському та фінансовому секторах. Протягом останнього десятиліття українські банки працюють в умовах політичної та економічної нестабільності. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на їхню здатність фінансувати проекти зеленого зростання та джерел сталої енергетики в масштабах, необхідних для досягнення національних цілей.

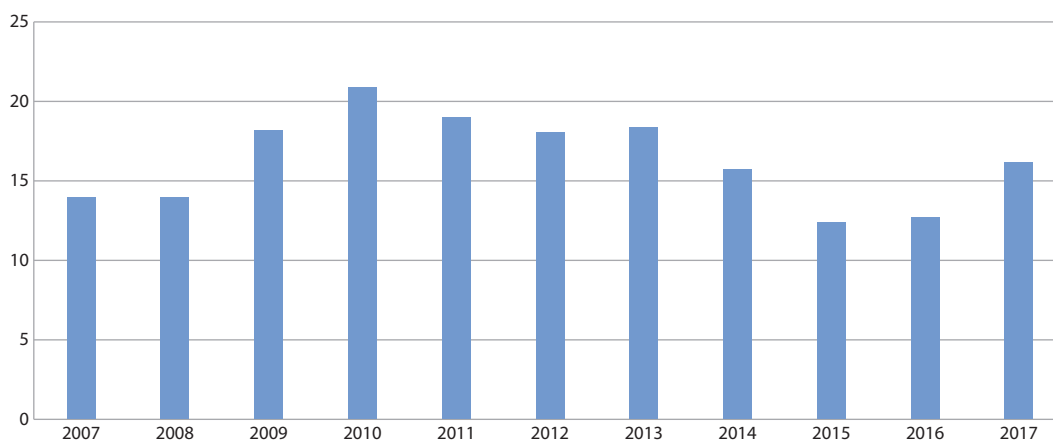
### 2.1.1. Ефективність функціонування сектору

До 2008 року цей сектор швидко розвивався завдяки стрімкому зростанню кредитування. Проте у 2009-2010 роках кредитування стрімко скоротилось, а банки зазнали значної нестачі фінансових ресурсів. Як результат з'явилося багато проблемних кредитів (ПК). Незважаючи на період відносної стабільності впродовж 2010-2013 років (що відображає збільшення ліквідності), у 2014 році сектор зіткнувся зі ще одним серйозним стискуванням.

На початку 2014 року мали місце девальвація, висока інфляція та економічний спад, які негативно вплинули на банківський сектор. Депозити в національній та іноземній валюті почали скорочуватися як результат втрати довіри та зниження фактичних процентних ставок на тлі посилення конфлікту на сході України. Це відбувалося, незважаючи на встановлення Центральним банком контролю за іноземною валютою. Банки отримали підтримку ліквідності, але протягом 2014 року кредитоспроможність швидко погіршилась, коли впродовж року кількість проблемних кредитів збільшилась з 19% до 24%<sup>1</sup>. Знецінення національної валюти також збільшило загальну частку позик в іноземній валюті, багато з яких були нехеджовані (наприклад, іпотечні кредити).

Нестабільність національної валюти та відсутність нехеджованих позик в іноземній валюті зумовили значні збитки серед позичальників. В результаті цього банки стали більш обережними у питаннях кредитування. Багато з них в якості альтернативи кредитуванню почали інвестувати у державні цінні папери. Коефіцієнти

Рисунок 2.1. Достатність регулятивного капіталу українських банків %, (2008-2017 рр.)



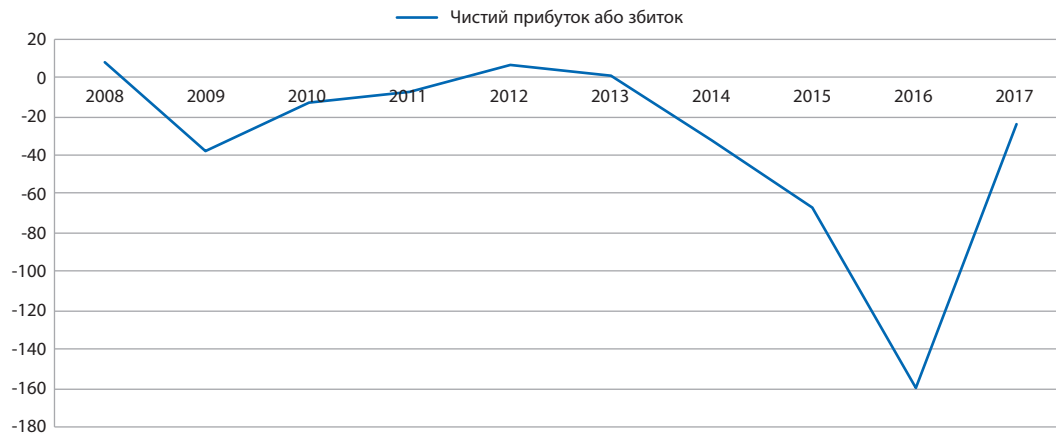
Примітка: Усі дані, використані в цьому рисунку, є даними станом на кінець року.

Джерело: Національний банк України (2018). [https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?showHidden=1&art\\_id=27893044&cat\\_id=8782106&ctime=1456402130048#1](https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?showHidden=1&art_id=27893044&cat_id=8782106&ctime=1456402130048#1) (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

достатності капіталу банків<sup>2</sup> також почали скорочуватися, створюючи необхідність рекапіталізації (див. Рисунок 2.1).

З 2014 року прибутковість у секторі значно знизилась<sup>3</sup>. У 2017 році частка проблемних кредитів у двох найбільших державних банках (Ощадбанк і Укресімбанк) становила відповідно 64% та 65% (Kahkonen 2017).

Рисунок 2.2. Чиста прибутковість українських банків у 2008-2017 рр., млрд. грн.



Джерело: Національний банк України (2018). [https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art\\_id=67609&cat\\_id=12064024](https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=67609&cat_id=12064024) (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

Проте 2017 року ринок почав стабілізуватися та відновлюватися. Політика монетарного стимулювання Національного банку України (НБУ) у 2017 році ініціювала відновлення у банківському секторі кредитної активності. Впродовж року чисті активи зросли на 6,4%. Завдяки реструктуризованим та списаним кредитам портфель валютних кредитів суттєво зменшився, але це було компенсовано збільшенням кредитування в національній валюті. За рахунок державних монополій, торгових компаній та аграрного сектору відбулося значне зростання в сфері комерційного кредитування. Кредитування фізичних осіб також швидко зросло, забезпечивши 42% загального зростання кредитування в національній валюті. Покращилась якість кредитних портфелів усіх банків, а частка проблемних кредитів у другій половині 2017 року скоротилася до 54,5%. За винятком державних та російських банків, частка проблемних кредитів становила 28,4%.

Стан фондування банків також покращився; збільшилась кількість депозитів фізичних осіб та депозитів підприємств, при цьому корпоративний сектор переходить від депозитів в іноземній валюті до депозитів у національній валюті. У 2017 році процентні ставки за кредитуванням фізичних осіб зменшились на 3,2 процентних пунктів та склали 14,3%. Ставки по кредитуванню юридичних та фізичних осіб у національній валюті та ставки за депозитами в іноземній валюті залишалися низькими.

Як наслідок, операційний прибуток до відрахування в резерви на покриття можливих втрат збільшився на 8% та склав 40,7 млрд. гривень. Поки існували значні резерви для проблемної заборгованості, ці збитки переважно створювалися трьома-чотирма банками (Приватбанк та два банки з російським капіталом). Кількість збиткових банків скоротилася з 33 банків в 2016 році до 18 банків у 2017

році, а кількість банків, які оголосили операційні збитки до відрахування в резерви, скоротилася з 23 до 14. За винятком Приватбанку, з червня 2017 року кількість проблемних кредитів зменшилася серед всіх банків.

Перспективи банківського сектору залишаються суперечливими. Очікується, що споживче кредитування буде стрімко зростати разом зі зростанням на інших ринках (наприклад, іпотечні кредити). Додатково очікується, що кредитування в національній валюті зросте в комерційному секторі разом із фактичним покращенням економіки. Проте очікується, що в короткостроковій перспективі прибутковість банків значно не покращиться.

## 2.2. Структура та концентрація ринку

Зазвичай банківський сектор України відрізнявся від інших ринків у регіоні більшою кількістю банківських установ, внаслідок чого рівень конкуренції був вищий, а рівень концентрації – нижчий. Проте з кінця 2013 року збільшилася консолідація ринку. Незважаючи на те, що значна кількість дрібних банків (багато з них виступає в ролі фінансиста корпорацій чи інших економічних інтересів) все ще існує, велика кількість таких установ закрилася, оскільки вимоги щодо ліцензування стали жорсткішими.

Загальна кількість банків скоротилася з 180 на кінець 2013 року до 82 наприкінці 2017 року. За цей період також вийшли з ринку деякі іноземні установи через труднощі на внутрішніх європейських ринках та збільшення вимог до капіталу. У 2017 році ще 14 банків вийшли з ринку, при цьому 4 такі банки стали фінансовими компаніями, а 1 банк пройшов процедуру злиття з іншим банком. Західні банки зараз складають 19% ринку, при цьому частка російських і приватних банків помітно зменшується.

За цей період було проведено кілька масштабних заходів з рекапіталізації та націоналізації. У 2016 році було рекапіталізовано Укрексімбанк і Ощадбанк (обидва банки є державними), а Приватбанк, найбільший приватний комерційний банк України, був націоналізований урядом України через дефіцит капіталу в розмірі близько 5,65 млрд. доларів США, а також у результаті виявлення фактів того, що

Рисунок 2.3. Кількість банків на ринку України в 2008-2017 роках

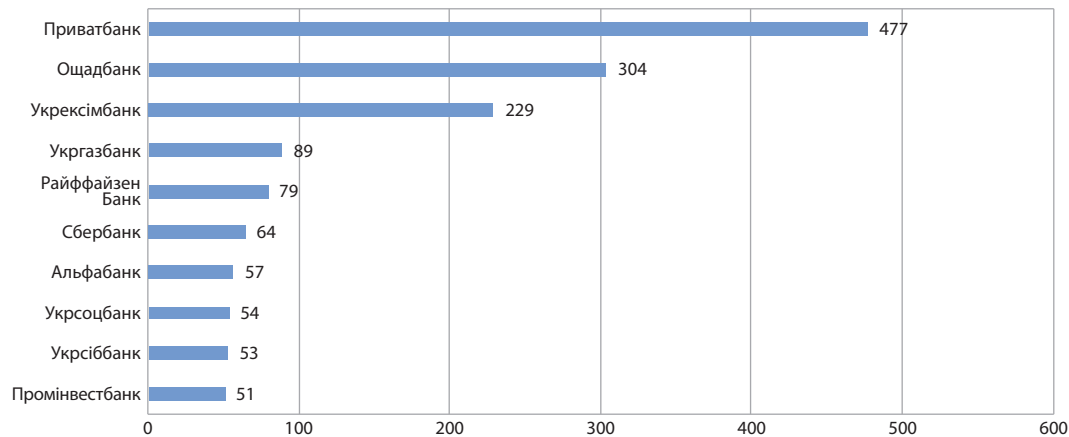


Джерело: Національний банк України (2018). [https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art\\_id=67609&cat\\_id=12064024](https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=67609&cat_id=12064024) (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

понад 90% комерційних кредитів були надані пов'язаним особам. За оцінками офіційних джерел у період між 2014 і 2017 роками рекапіталізація банків вимагала фінансування в розмірі до 14% ВВП для досягнення цільових показників достатності капіталу.

Цей процес став відображенням концентрації ринкової позиції та активів. Наприкінці 2017 року на 20 провідних банків припадало 90,7% загальних чистих активів, а на перші 5 з них – більше 60%. Крім того, завдяки процесам націоналізації та злиття зростає роль державних банків. До кінця 2017 року їхня частка чистих активів зросла до 54,9% (хоча у 2012 році вона була лише 18%), а частка депозитів фізичних осіб склала більше 60%. З географічної точки зору на ринку переважає Київ, на який припадає більше половини обсягу депозитів і кредитів.

Рисунок 2.4. Топ-10 українських банків за розміром активів, млрд. грн., станом на 1 травня 2018 р.



Джерело: Національний банк України. [https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=34661442&cat\\_id=34798593](https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593) (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

Національний банк України (НБУ) відповідає за нагляд і регулювання банківського сектору, а також за забезпечення фінансової стабільності. Монетарна політика НБУ має безпосередній вплив на наявність доступного банківського кредитування, включно з кредитуванням «зелених» інвестицій. Деякі з проблем, які обмежують ліквідність і призводять до підвищення відсоткових ставок за кредитами комерційних банків, є результатом операцій НБУ. Наприклад:

- НБУ не сплачує відсотки за обов'язковими резервами, які повинні тримати комерційні банки в НБУ. Результатом цього є вища вартість комерційних позик.
- Відповідно до законодавства НБУ зобов'язаний робити внески до державного бюджету, й ці внески можуть бути значними (50,55 млрд. грн. у 2017 р.). Ці платежі значно обмежують спроможність НБУ щодо протидії інфляції способом регулювання ліквідності в банківському секторі. У свою чергу це може створити тиск у бік підвищення інфляції. Це в свою чергу призводить до підвищення облікової ставки, ставок за комерційними кредитами та послаблення комерційної діяльності.

- У рамках монетарної політики НБУ проводить операції на відкритому ринку переважно на основі угод про зворотну купівлю. Однак відсутність активного ринку РЕПО для продажу державних облігацій і облігацій, випущених МФУ, обмежує можливості забезпечення додаткової ліквідності для банківського сектору.

### 2.3. Поточна реформа

Реформа банківського сектору триває і залишається основним компонентом зменшення потенційного впливу на країну майбутньої економічної та фінансової кризи. Скорочення кількості банків та зменшення рівня кредитування пов'язаних сторін може покращити розподіл фінансів на користь більш якісних проектів та більш надійних позичальників, а також може зробити фінанси більш доступними для малих та середніх підприємств.

Проте перед банківським сектором стоять декілька ключових ризиків, які обмежують спроможність банків надавати прийнятне кредитування. До них відносяться:

- постійна політична та макроекономічна нестабільність;
- слабе управління та верховенство права;
- відсутність активного ринку РЕПО для продажу державних облігацій і облігацій, випущених МФУ;
- ймовірність погіршення кредитного ризику та збільшення кількості проблемних кредитів;
- постійний валютний ризик;
- надмірна залежність від підтримки міжнародних кредиторів;
- тривалий високий рівень нехеджованих валютних кредитів;
- ризик ліквідності через низьку довіру вкладників;
- загальний низький рівень рентабельності;
- потенційний вплив міжнародних світових цін на сировину.

Можливості вирішення деяких з цих проблем та зміцнення банківського сектору включають такі:

- Державна власність у банківському секторі стала надто значною (понад 50%), і за можливості її необхідно зменшувати способом повторної приватизації після відповідного вирішення структурних питань та проблемних кредитів.
- Дуже високий рівень проблемних кредитів (приблизно 57% у банківському секторі України в цілому); для вирішення цієї проблеми потрібно розробити відповідні механізми. НБУ вже опікується вирішенням цього завдання, але його успішне виконання потребуватиме подальших зусиль.
- Реформи можуть поліпшити правове становище для кредиторів, яке наразі не дозволяє їм розширювати кредитний портфель.
- Банкам потрібно звернути увагу на якість своїх ключових активів, одночасно виконуючи нові нормативні вимоги (включаючи вимоги до достатності капіталу) та вдосконалюючи політики стосовно ліквідності та ризиків.



- Сектор має впровадити Міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ) 9 та підтримати реалізацію рекомендацій Базельського комітету та директив ЄС.
- Буде запроваджено нову модель контролю НБУ для більш надійного моніторингу та стрес-тестування українських банків (наприклад, коефіцієнт покриття ліквідності, регулятивний капітал).
- Можливий перегляд законодавчих актів, які регулюють діяльність НБУ, задля зменшення негативного впливу на стан комерційних банків та розширення можливостей доступного банківського кредитування.
- Схоже, що у цьому секторі продовжуватиметься процес консолідації з подальшим закриттям та/або злиттям банків.

Політичні та макроекономічні труднощі, з якими стикається Україна, що позначаються на банківському секторі, створили суттєві перепони на шляху збільшення обсягу інвестицій у сфері охорони навколишнього середовища та переходу України до менш енергоємної економіки. Банки не змогли скористатися можливостями, які було надано їм ринком, а обсяги кредитування були обмеженими. Вартість, термін виконання зобов'язання, забезпечення кредиту та валютні ризики — все це створює перешкоди на шляху потенційних позичальників. У результаті цього на сьогоднішній день лише одна українська фінансова установа – Державний експортно-імпортний банк України – з більш ніж десяти українських банків, які підтримуються міжнародними фінансовими установами (МФУ), надалі зміцнює позиції продукту для сталого розвитку на ринку зеленого кредитування.

Останнім часом АБ «Укргазбанк» (банк, який на 90% належить Міністерству фінансів), намагається позиціонувати себе як перший екологічний банк України. Банк поставив перед собою мету фінансувати 30% ринку чистої енергії в країні та розглядає можливість випуску «зелених» облігацій. АБ «Укргазбанк» тісно співпрацює з Міжнародною фінансовою корпорацією задля розробки власної технічної спроможності фінансування «зелених» проектів. Вихід нових гравців на український ринок «зеленого» фінансування, а також конкуренція в цьому секторі можуть привести до створення кращих умов для позичальників і підвищення попиту на «зелені» позики.

## Примітки

1. Зверніть увагу, що використано визначення проблемних кредитів, надане Національним банком України. Якщо застосовувати визначення МВФ, показник проблемних кредитів був вищий і складав 24%-32%.
2. Вимога до достатності капіталу, також відома як регулятивний капітал або адекватність капіталу, це сума капіталу, яку банк або інша фінансова установа повинні мати згідно з вимогою національного регулятора. Зазвичай вона виражається як коефіцієнт достатності акціонерного капіталу, який має дотримуватися як відсоток зважених за ризиком активів.
3. У 2015 році МВФ провів оцінку потреб України щодо додаткової капіталізації, яка склала 9-10% ВВП, що являє собою збільшення на 200% порівняно з оцінкою, проведеною рік тому. Причиною цього називається погіршення політичного та економічного становища.

## Список використаної літератури

- Alexander, P. (2014), «Mapping Ukraine Banking Exposure», *The Banker*, 12–13 April 2014.
- Barisitz, S. and Z. Fungáčová (2015), «Ukraine: Struggling Banking Sector and Substantial Political and Economic Uncertainty», *BOFIT Policy Brief 2015*, No. 3.
- Barisitz, S. and M. Lahnsteiner (2012), *Ukrainian Banks Face Heightened Uncertainty and Challenges*, Oesterreichisches National Bank Financial Stability Report 23, June 2012.
- Barisitz, S. and M. Lahnsteiner (2009), *Investor Commitment Tested by Deep Crisis: Banking Development in Ukraine*, Oesterreichisches National Bank Financial Stability Report 18, December 2009.
- Barisitz, S. and S. Gardo (2009), *Banking Sector Transformation in CESEE*, Focus on European Economic Integration, Special Issue.
- Denysyuk, V. (2014), Ukraine. in: Pagé, J.-P. (ed.), *Tableau de bord des pays d'Europe centrale et orientale et d'Eurasie 2014*, Vol. 2: Eurasie. pp. 54-59.
- Die Presse (2014), *Ukraine: Wirtschaft stark geschrumpft – Besonders dramatisch ist die Lage des Bankensektors*, 31 December 2014.
- Die Zeit (2014), «Eine Bank im Kampfgebiet», 11 September 2014.
- Fungáčová, Z. and I. Korhonen (2014), «Ukrainian Banking Sector in Turmoil», *BOFIT Policy Brief*, 10 August 2014.
- Kahkonen, S. (2017), *Competitive and Well-Governed State Banks that Serve Everyone – A Prerequisite for Stronger Growth in Ukraine*, World Bank in Ukraine, Kyiv. <http://www.worldbank.org/en/news/opinion/2017/12/14/ukraine-state-banks>.
- Kravchuk, V. (2015), «Highlight of the Month: Unhealthy Banks – Is There a Hope for the Banking System?», *Monthly Economic Monitor Ukraine*, 2 March 2015, Institute for Economic Research and Policy Consulting.
- NBU (2018), *Banking Sector Review*, Issue 6, February 2018, National Bank of Ukraine, Kyiv. <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64939167>.
- Raiffeisen Research (2015), *Central and Eastern Europe Banking Sector Report*, Raiffeisen Research Vienna.
- Raiffeisen Research (2014), *Ukraine Monthly Economic Review*, Raiffeisen Research, Vienna.
- Standard & Poor's (2011), *Asset Quality Problems are Slowing a Recovery for Ukrainian Banks*, 14 April 2011, Standard & Poor's.
- Standard & Poor's RatingsDirec (2014a), *Research Update: Ukraine Outlook Revised to Stable; CCC' Long-Term Rating Affirmed*, 11 July 2014, Standard & Poor's RatingsDirec.
- Standard & Poor's RatingsDirect (2014b), *Banking Industry Country Risk Assessment: Ukraine*, 4 September 2014, Standard & Poor's RatingsDirec.
- World Bank (2018), *Ukraine Economic Update 10 April 2018*, World Bank, IBRD-ISA, Washington DC. <http://pubdocs.worldbank.org/en/684631523347829626/Ukraine-Economic-Update-April-2018-Eng.pdf>.

### *Розділ 3*

## **Стан української енергетики сталого розвитку**

*У цьому розділі розглядаються проблеми в Україні, перед якою стоїть завдання переходу до сталої енергетики, а також політичний контекст «зелених» інвестицій, що наразі виникає. Нижче обговорюються заходи регулювання пропозиції та попиту, які пов'язані з сектором енергетики та ефективністю використання відновлюваних джерел генерації та раціональним використанням енергії. Також аналізується проблематика змін клімату як стимул для поліпшення функціонування енергетичної галузі. Наприкінці цього розділу обговорюються найновіші підходи, які зорієнтовані на впровадження нової Енергетичної стратегії України до 2035 року.*

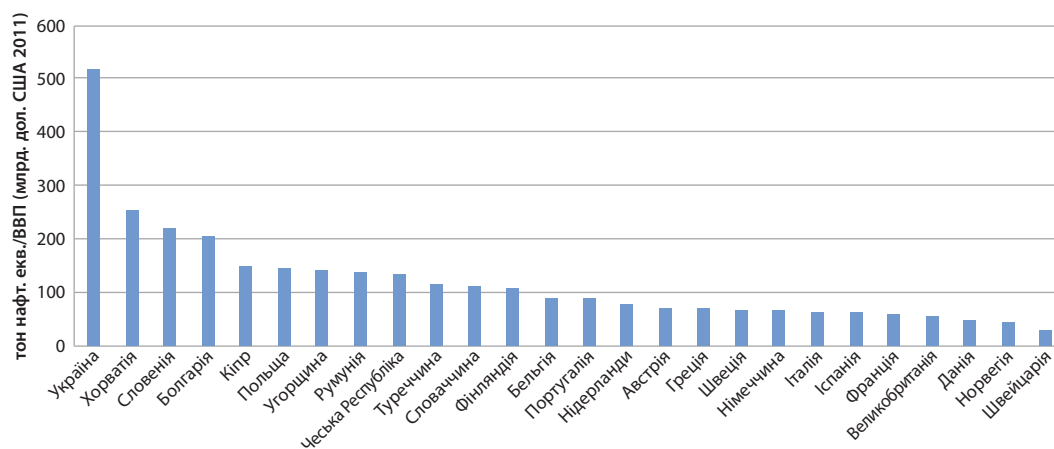
### 3.1. Проблеми енергетики сталого розвитку

Проблеми, з якими стикається українська банківська система та економіка в цілому, посилюються складнощами переходу до чистішої та ефективнішої системи енергетики. Такий перехід не можна відкласти, тому що рівень залежності від імпорту енергоносіїв (особливо із Російської Федерації) є історично досить високим, а внутрішнє споживання викопного палива є неефективним, що знижує потенціал міжнародної конкурентоспроможності. На енергетичну галузь України припадає приблизно 12,6% у структурі ВВП, однак загальна енергетична неефективність зменшує темпи економічного зростання та перешкоджає розвитку економіки країни.

Україна також вирішила підвищити рівень своїх зобов'язань стосовно енергетики сталого розвитку в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, а також задля виконання своїх зобов'язань діючого учасника Енергетичного співтовариства. У квітні 2016 року Україна приєдналася до Паризької угоди про зміну клімату, а в лютому 2018 року Україна стала членом Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії (IRENA). У результаті цього країні необхідно скоріше покращити ефективність регулювання пропозиції в енергетичній галузі, підвищити частку відновлюваних джерел енергії в структурі споживання енергії, а також підвищити ефективність використання енергії кінцевими споживачами.

Економіка України є серед найбільш енергоємних у всьому світі. Відповідний показник країни є приблизно втричі більшим, ніж середній показник у ОЕСР і ЄС (див. Рисунок 3.1.). Енергоємність країни також значно перевищує існуючу у країнах Енергетичного співтовариства. Цей факт можна частково пояснити існуванням значної виробничої бази в країні, але також і переважанням застарілих і неефективних виробничих технологій, також існуванням тіньової економіки (приблизно 40% ВВП у 2016 р. згідно з даними Міністерства соціальної політики). У минулому низькі ціни на енергоносії, особливо на природний газ, дозволяли розвивати неефективні виробничі процеси та технології. Наприклад, в Україні приблизно 41% усього об'єму сталі виробляється в мартенівських печах, ефективність яких є в чотири рази меншою, ніж при застосуванні передової сучасної технології виробництва сталі. Серед інших секторів економіки з високим потенціалом збільшення енергоефективності можна

Рисунок 3.1. Енергоємність України порівняно з країнами – членами ЄС



Джерело: [https://www.eia.gov/workingpapers/pdf/international\\_energy\\_intensity.pdf](https://www.eia.gov/workingpapers/pdf/international_energy_intensity.pdf) (оцінка станом на 15 квітня 2018 р.).

назвати галузь виробництва хімічних речовин і добрив, сільське господарство та харчову промисловість. Національна енергетична стратегія України враховує цей конкурентний недолік, пов'язаний з неефективним використанням енергії. Окрім цього, перешкодою на шляху впровадження заходів енергоефективності також є існування «сірої» економіки, яка не включаться до національної статистики. Зазвичай саме малі та середні підприємства складають частину неформального сектора. В результаті цього відсутня інформація про фактичний рівень споживання енергії такими підприємствами та їх енергоємність. Внаслідок цього досягнення більшої енергоефективності стає складнішим завданням.

Неефективне використання енергії є притаманним також іншим галузям. Збитки у системі теплопостачання збільшують неефективність регулювання попиту. Внаслідок поганого стану інфраструктури теплопостачання втрати у системах теплопостачання досягають 45%, а у системах водопостачання – 40%. Технічні втрати можуть приблизно вдвічі перевищувати відповідні західноєвропейські показники. Наприклад, ефективність діючих встановлених котлів в середньому на 20% нижча, ніж при використанні котлів, вироблених із використанням сучасних технологій. Існуючі будівлі є також низькоякісними, мають низьку теплову стійкість і значні теплові втрати до 30%. Оцінка загальної енергоефективності будівельного фонду України показує, що вона становить від половини до однієї третини енергоефективності в Західній Європі.

Більшість українських теплових станцій і енергоблоків атомних електростанцій є старими та вимагають серйозної модифікації або заміни. Інфраструктура та керування електромережею країни є неадекватними, що призводить до значної загальної неефективності та значних технологічних втрат в процесі передачі та розподілу електричної енергії. При виробництві електроенергії викиди та забруднення від парникових газів (ПГ) залишаються на високому рівні.

Уряд України завжди субсидував кінцевим споживачам енергетичні витрати. Незважаючи на недавні підвищення цін на енергоносії, вони залишаються нижче рівня, який адекватно відображає витрати, що у свою чергу означає високий рівень державного субсидування (особливо у відношенні житлових тарифів). Це зменшує стимули для інвестицій у енергоефективність. Існуюча диференційована структура цін на природний газ призвела до практики перехресного субсидування, що у свою чергу створило тяжке навантаження на державний бюджет України. За останні декілька років тарифи для кінцевих споживачів значно зросли, але й цільові субсидії на підтримку бідних домогосподарств також зросли. При цьому можливості енергетичних компаній щодо нарощування власних капітальних резервів та інвестування у зростання ефективності власних генеруючих та розподільчих активів залишаються обмеженими. Під час енергетичної кризи, як правило, уряд встановлює прямий контроль за енергетичною галуззю, що у свою чергу призводить до зниження рівня довгострокової довіри з боку інвесторів.

Незважаючи на проведені реформи тарифної системи, енергогенеруючі компанії продовжують отримувати значні субсидії та підтримку згідно практиці застосування регульованих цін. До недавнього часу розподільчі тарифи встановлювалися відповідно до принципу «витрати плюс фіксований прибуток», що означало прибуток власників компаній у 3% (над витратами) та заохочувало власників максимізувати їхні доходи, а не здійснювати інвестиції чи зменшувати втрати. У випадку комунальних підприємств встановлення ціни на основі методу «витрати плюс» знижує стимул робити інвестиції у підвищення енергоефективності, що, у свою чергу, порушує ринкову рівновагу та зменшує рівень конкурентоспроможності країни.

Щоб зменшити наслідки цих проблем, Уряд України запровадив принцип «регуляторного тарифу на основі активів», який ще має бути технічно деталізований і впроваджений у життя. Він має встановити тарифи на рівні частки базових активів. Окрім цього, у липні 2017 року Уряд розпочав процес приватизації восьми державних компаній з розподілу енергії (*обленерго*) задля підвищення конкуренції в електроенергетичній галузі.

### 3.2. Стратегія енергетики сталого розвитку

Упродовж останніх 10 років Україна багато зробила в напрямку покращення регуляторного та політичного клімату з метою заохочення розвитку енергоефективності та ринків відновлюваних енергоресурсів. Ураховуючи останні економічні та політичні процеси в країні, Уряд країни посилив роботу зі збільшення власного виробництва енергії та впровадження заходів із поліпшення показників енергоефективності.

Чинна енергетична стратегія України міститься в документі «Енергетична стратегія України до 2035 року: безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (УУ, 2017 р.)<sup>1</sup>. Цим документом, який набув чинності 2017 року, визначено широкомасштабні реформи та стратегічні завдання для певних підгалузей енергетичного сектору економіки. Документ призначений виконувати роль координаційної основи для інвестицій у енергетику сталого розвитку. Документом передбачено гармонізацію положень чинного українського законодавства з низкою директив ЄС (наприклад, щодо ефективності кінцевого енергоспоживання, надання енергетичних послуг, енергоефективності будівель та енергетичного маркування пристроїв). Він має на меті розробку системи, яка є здатною задовольнити енергетичний попит, підвищити енергетичну безпеку, зменшити екологічний вплив від енергетичної галузі, зменшити вартість виробництва енергії та інтегрувати енергетичну систему України в європейську енергетичну систему. Зокрема, цей документ має на меті:

- задоволення попиту населення за нормальних та надзвичайних умов;
- забезпечення надійного та безпечного функціонування системи постачання електроенергії;
- гарантування економічної ефективності для систем постачання електроенергії та усієї енергетичної галузі України;
- збільшення ефективного використання енергії населенням та економікою України;
- зниження екологічного та кліматичного впливу енергетичної галузі;
- формування та здійснення державою заходів, спрямованих на захист національних інтересів країни.

Ця стратегія базується на мобілізації інвестицій, зменшенні субсидій, збільшенні конкурентних ринків та створенні більш сприятливого інвестиційного середовища для інвестування в енергетичну інфраструктуру.

Документ також містить кілька основних показників ефективності, які Уряд визначив як офіційні цілі, що мають бути досягнуті до 2035 року, зокрема:

- зменшення енергоємності України на 50%;



- скорочення викидів CO<sub>2</sub> при виробництві тепла та електроенергії ще на 20% у розрахунку на один енергоблок;
- збільшення частки відновлюваних джерел енергії у загальному первинному постачанні енергії до 25% (у 2015 році – 4 %);
- збільшення частки відновлюваних джерел енергії до 25% від загального об'єму генерації електроенергії (у 2015 році – 5%);
- збільшення частки гідроенергетики до 7% (у 2014 році – 4%);
- виробництво 50% електроенергії на АЕС (у 2015 році – 54%);
- виробництво 32% електроенергії на ТЕС (у 2015 році – 41%);
- скорочення на 50% (у порівнянні з показником 1990 року) викидів парникових газів;
- зниження енергоємності виробництва ВВП (тон нафтового еквіваленту/1 000 дол. США) до 0,13 (у 2015 році – 0,28);
- зниження втрат при передачі електроенергії до <7,5% (у 2015 році - > 12%).

На жаль, на цей час ще не розроблено відповідний поетапний план впровадження. Значна частина стратегії орієнтована на розвиток відновлюваної енергетики, а також на підвищення ефективності постачання тепла, генерації і передачі електроенергії та енергоефективності кінцевого споживання в певних галузях економіки.

Пріоритети визначено в текстовому блоці 3.1 нижче.

### Блок 3.1. Стратегічні пріоритети Енергетичної стратегії України до 2035 року

У сфері *відновлюваної енергетики* визначено такі стратегічні завдання:

- поширення та інтеграція відновлюваної енергетики
- розробка систем балансування мереж електропостачання для прийняття більшого об'єму відновлюваної енергії
- інвестиції у масштабну гідроенергетику з використанням додаткових гідроелектростанцій малої потужності
- розвиток систем на основі біомаси та її використання для генерації тепла
- сприяння комбінованому генеруванню тепла та електроенергії
- модернізація та підвищення ефективності енергогенеруючих активів
- створення позитивного інвестиційного клімату в енергетичній галузі (генерація та мережа електропостачання).

У сфері *теплопостачання* визначено такі стратегічні завдання:

- зниження втрат тепла в мережах постачання та будинках
- збільшення частки відновлюваного теплопостачання (наприклад, з використанням біомаси, біогазу, комбінованого виробництва енергії)
- допомога муніципальним органам щодо збільшення інвестицій в опалювальні системи за рахунок регулювання.

### Блок 3.1. Стратегічні пріоритети Енергетичної стратегії України до 2035 року (продовження)

У сфері *енергоефективності* визначено такі стратегічні завдання:

- перехід до ринкових цін для стимулювання споживчого інвестування
- поліпшення систем вимірювання та моніторингу
- модифікація структури власності на житло для створення правової основи для інвестування
- просування будинкових енергозберігаючих технологій (зокрема, опалення, вентиляції, кондиціонування повітря та освітлення)
- реструктуризація структури оптових тарифів для стимулювання ефективності в галузі електроенергетики
- підтримка ринків енергосервісних компаній (ЕСКО)
- розукрупнення ринків тепlopостачання (виробництва, транспортування та постачання)
- впровадження державних правил та енергетичних стандартів для сприяння підвищенню ефективності промислової енергетики
- запровадження законодавства щодо обов'язкового енергоаудиту, сертифікації будинків і маркування обладнання
- упровадження ринків ЕСКО для муніципальних будівель та об'єктів державного сектора
- фіскальне стимулювання для енергоефективного транспорту з низьким рівнем вуглецевих викидів
- впровадження податку на вуглецеві викиди для стимулювання скорочення таких викидів та використання коштів на підвищення енергоефективності.

*Джерело:* КМУ (2017), Енергетична стратегія України до 2035 року.

Енергетична стратегія України на період до 2035 року також призначена для того, щоб вирішити деякі проблеми взаємодії владних органів, які заважають ефективному впровадженню попередніх законодавчих актів і керуванню ними. Відповідальність за політику щодо енергоефективності та впровадження відновлюваної енергетики мають нести водночас декілька установ. Зокрема, Енергетична стратегія України до 2035 року визначає нову організаційну структуру, наведену в таблиці 3.1. нижче.



Таблиця 3.1. Відповідальність державних установ України за впровадження Енергетичної стратегії України до 2035 року

<b>Кабінет Міністрів України</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>ухвалює програми та плани органів виконавчої влади</li> <li>готує проекти законів та регуляторних документів</li> <li>ухвалює програми соціального та економічного розвитку (національні, галузеві та місцеві)</li> <li>надає державну допомогу підприємствам (пільгові кредити та податки, забезпечує сертифікацію та ліцензування тощо)</li> <li>щорічно ухвалює прогнозований (на 5 років) баланс виробництва та споживання паливних та енергетичних ресурсів в Україні</li> <li>запроваджує вимоги щодо підготовки підприємствами планів швидкого реагування, включаючи кризові плани дій у енергетичній галузі України, з метою забезпечення енергетичної безпеки країни</li> <li>встановлює та періодично переглядає ключові показники енергетичної безпеки, беручи до уваги наявні загрози та ризики у сфері енергетичної безпеки</li> </ul>
<b>Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>готує та впроваджує державну політику тепlopостачання до спільнот країни (до громадських, соціальних та бюджетних установ-споживачів, а також індивідуальних домогосподарств)</li> <li>схвалює регіональні програми модифікації закладів комунального тепlopостачання</li> <li>схвалює плани (схеми) розвитку місцевих систем тепlopостачання</li> <li>схвалює інвестиційні плани закладів комунального тепlopостачання</li> <li>розробляє стратегічні ініціативи з енергоефективності будівель та інших об'єктів</li> </ul>
<b>Міністерство енергетики та вугільної промисловості України</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>відповідає за імплементацію Енергетичної стратегії України</li> <li>забезпечує розробку генерального плану дій для впровадження Енергетичної стратегії. План дій детально визначає завдання та дії щодо імплементації «дорожньої карти» на етапах впровадження Енергетичної стратегії</li> <li>забезпечує підготовку та публікацію Національного звіту щодо впровадження державної енергетичної політики. Звіт детально аналізує досягнення завдань, визначених Енергетичною стратегією, виконання заходів (та, відповідно, причини невиконання), а також механізми та інструменти для підтримки виконання заходів наступного етапу Енергетичної стратегії</li> <li>забезпечує щорічний моніторинг дотримання положень Енергетичної стратегії у діяльності підприємств енергетичної галузі та публікує відповідний звіт</li> <li>надає щорічний звіт щодо імплементації Енергетичної стратегії до Кабінету Міністрів та Ради національної безпеки і оборони України</li> </ul>
<b>Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>враховуючи положення та завдання Енергетичної стратегії, розробляє нормативні акти, що регулюють діяльність на ринках енергетики та суміжних послуг</li> <li>забезпечує обмеження монопольного впливу учасників енергетичного ринку та надання вільного доступу до енергетичних мереж новим ринковим гравцям</li> <li>забезпечує балансування інтересів держави, природних монополій та споживачів товарів (послуг), що виробляються (надаються) природними монополіями</li> <li>втілює положення та завдання Енергетичної стратегії щодо здійснення ліцензійної діяльності на ринках енергетики та суміжних послуг</li> <li>місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію Енергетичної стратегії у межах своєї компетенції, і зокрема, шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>розробки та схвалення планів (схем) розвитку місцевих енергетичних систем та регіональних програм з модернізації комунальних підприємств тепlopостачання</li> <li>координації інвестиційних планів державних енергопідприємств</li> <li>використання потенціалу енергозбереження та ефективності місцевого використання відновлюваної енергії</li> </ul> </li> </ul>
<b>Міністерство екології та природних ресурсів України</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>враховує положення Енергетичної стратегії стосовно зовнішньої політики України при проведенні переговорів, укладанні міжнародних договорів та забезпечення участі України у міжнародних ініціативах з питань енергетики та антропогенного впливу</li> <li>відповідає за імплементацію міжнародних договорів у сфері охорони навколишнього середовища, зокрема, стосовно оцінки впливу на навколишнє середовище згідно положень Організації економічного співробітництва та розробки Організації економічного співробітництва</li> </ul>

Таблиця 3.1. **Відповідальність державних установ України за впровадження Енергетичної стратегії України до 2035 року (продовження)**

<b>Міністерство економічного розвитку і торгівлі України</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>враховує положення Енергетичної стратегії у проектах державних цільових програм соціального та економічного розвитку</li> <li>готує державні програми надання підтримки підприємствам та впроваджує програми державно-приватного партнерства</li> <li>координує зовнішню політику, визначає пріоритети економічного співробітництва під час діалогу з торговельними партнерами України</li> </ul>
<b>Міністерство закордонних справ</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>проводить переговори та укладає міжнародні угоди, забезпечує участь України в міжнародних ініціативах з питань енергетики та антропогенного впливу</li> <li>представляє позицію України міжнародним організаціям, формулює стратегічні ініціативи у сфері енергетики та навколишнього середовища на міжнародному рівні</li> <li>захищає інтереси енергетичного сектора України при впровадженні проектів, пов'язаних із розвитком транскордонної енергетичної інфраструктури та регіональних енергетичних ринків</li> <li>проводить початкові консультації та переговори щодо шляхів диверсифікації джерел постачання енергоносіїв у країну, а також щодо способів їх експорту на зовнішні ринки</li> </ul>

Джерело: КМУ (2017), Енергетична стратегія України до 2035 року.

### 3.3. Законодавча та нормативна база енергетики сталого розвитку

Багато законодавчих та нормативних актів допомагають підтримувати розвиток ринків сталої енергетики. Багато з них вже набули чинності і впроваджуються, а певна кількість ще знаходиться на етапі розробки. Законодавчі зусилля у цьому напрямку прискорилися впродовж 2017 року. Документи щодо ключової стратегії та політики з цього приводу надано в таблиці 3.2. Ці документи далі обговорюються з точки зору регулювання пропозиції та попиту, а також з точки зору зміни клімату.

Таблиця 3.2. **Стратегії, законодавчі акти та нормативні документи України щодо енергетичної галузі та зміни клімату**

Назва	Рік (остання редакція)	Статус документу	Цільовий сектор
Закон про об'єднання домовласників	Н.з.	Проект	Енергоефективна енергетика, будівельна
Закон про енергетичну ефективність	Н.з.	Проект	Енергоефективна енергетика, міжгалузевий
Технічні норми щодо енергетичного маркування побутових печей та витяжок	Н.з.	Проект	Енергоефективна енергетика, побутові прилади
Технічні норми щодо енергетичного маркування промислових вентиляторів, водяних насосів, трансформаторів, електричних двигунів, ламп та циркуляційних насосів	Н.з.	Проект	Енергоефективна енергетика, промислові товари
Технічні вимоги щодо бензинового, дизельного, суднового та котельного палива згідно положень Директиви (ЄС) 2016/802/EU (про зменшення вмісту сірки в деяких видах рідкого палива) та Директиви 98/70/ЄС (про якість бензинового та дизельного пального)	Н.з.	Проект	Екологія, транспорт
Закон № 2119-VIII про комерційний облік теплової енергії та водопостачання	2017	Чинний	Енергоефективна енергетика, промисловість
Закон № 2118-VIII про енергетичну ефективність будівель	2017	Чинний	Енергоефективна енергетика, будівлі
Закон про Фонд енергоефективності	2017	Чинний	Енергоефективна енергетика, житлові будівлі
Закон № 2019 про ринок електричної енергії	2017	Чинний	Електроенергетика

Таблиця 3.2. Стратегії, законодавчі акти та нормативні документи України щодо енергетичної галузі та зміни клімату (продовження)

Назва	Рік (остання редакція)	Статус документу	Цільовий сектор
Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо Плану дій по впровадженню системи керування енергоспоживанням у громадських установах	2017	Чинний	Енергоефективна енергетика, громадські будівлі
Закон про постачання тепла для стимулювання виробництва теплової енергії, генерованої з альтернативних джерел (впроваджено спрощені тарифи для виробників тепла, наприклад, із біопалива)	2017	Чинний	Теплопостачання, відновлювана енергетика
Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо Технічних вимог до енергетичного маркування повітряних кондиціонерів, телевізорів, пилососів та побутових сушильних машин	2017	Чинний	Енергоефективна енергетика, побутові прилади
Закон № 329 про ринок природного газу	2016	Чинний	Газопостачання
Закон про ратифікацію Паризької угоди про зміну клімату	2016	Чинний	Міжгалузевий
Закон № 327-VIII про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації	2015	Чинний	Виробництво електроенергії
Указ Президента України про стратегію сталого розвитку «Україна-2020»	2015	Чинний	Міжгалузевий
Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо Технічних вимог до енергетичного маркування електричних ламп та світильників, побутових посудомийних машин	2015		Енергоефективна енергетика, побутові прилади
Національний план дій з енергоефективності до 2020 р.	2015	Чинний	Енергоефективність, міжгалузевий
Національний план дій з відновлюваної енергетики до 2020 р.	2015	Чинний	Міжгалузевий
Закон про ратифікацію Угоди про асоціацію між Європейським союзом і Україною	2013	Чинний	Енергоефективна енергетика, побутові прилади
Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо Технічних вимог до енергетичного маркування продукції, що споживає енергію, побутових холодильників, побутових пральних машин			
Звільнення від податку на доходи юридичних осіб для галузі відновлюваної енергетики	2011	Чинний	Відновлювана енергетика
Закон про основні принципи (стратегію) державної екологічної політики України до 2020 року	2010	Чинний	Міжгалузевий
Зелений тариф (стимулюючий тариф)	2009 (2015)	Чинний	Фотоелектрична сонячна енергія, вітрова енергія, гідро та біомаса для генерації електроенергії
Закон про сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива	2009	Чинний	Біопаливо для транспорту
Звільнення від сплати ПДВ (податку на додану вартість) та митного збору	2008	Чинний	Відновлювана енергетика
Програма розвитку виробництва біодизельного палива	2005 (2006)	Чинний	Біопаливо для транспорту
Закон про комбіноване виробництво тепла та електроенергії (когенерацію), та про потенціал вторинних енергоресурсів	2005	Чинний	Комбінований видобуток тепла та електроенергії, енергоефективна енергетика, багатогалузевий
Закон про альтернативні джерела енергії	2003	Чинний	Відновлювана енергетика
Закон про альтернативні види палива	2000 (2012)	Чинний	Біопаливо для транспорту
Закон про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату	1996	Чинний	Міжгалузевий

Джерело: Дані авторів.

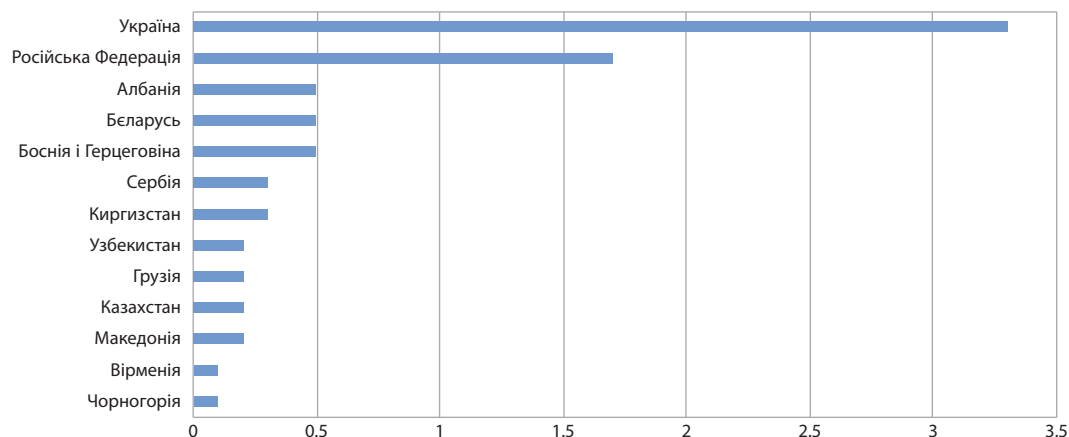
Багато подій у енергетичній політиці є результатом посилення співпраці з Європейською комісією в сфері енергетики. Цю взаємодію було розпочато ще у 2005 році після підписання Меморандуму про взаєморозуміння (МПВ), яким було встановлено спільну стратегію на шляху до інтеграції енергетичних ринків України в енергетичні ринки Європейського союзу (ЄС). У 2011 році Україна набула членства в Енергетичному співтоваристві ЄС. Це стало стимулом для визначення завдань у сфері відновлюваної енергетики згідно положень Енергетичної стратегії країни до 2030 року та її останньої редакції 2035 року, для перейняття законодавчих актів ЄС (наприклад, Директиви ЄС щодо відновлюваних джерел енергії), а також для прийняття Національного плану дій з відновлюваної енергетики до 2020 року (2014 рік). У червні 2014 року Уряд України підписав Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та прискорив роботу щодо перенесення положень Договору про приєднання до Енергетичного Співтовариства в національне законодавство для того, щоб активізувати справи у галузі електроенергетики та природного газу, стимулювати конкуренцію та підсилити роль Національної комісії по державному регулюванню енергетичних ринків.

### 3.3.1. Регулювання пропозицій (відновлювані джерела енергії та ефективність енергогенеруючої галузі)

Природний газ відповідає за значну частину виробництва електроенергії (у загальному балансі займає приблизно 41%). На сьогодні, відновлювані джерела енергії (переважно гідроенергія) складають приблизно 4% об'єму первинної генерації електроенергії. Відновлювані джерела енергії привернули до себе значний інтерес, але на їхню частку припадає лише 1,3% від загального обсягу виробництва електроенергії в Україні у 2016 році плюс виробництво на великих гідроелектростанціях – додатково 4,5%.

При цьому за останні роки Україна, хоча й стартувала з досить низького рівня, була більш успішною, ніж інші країни регіону, в справі залучення інвестицій у відновлювану енергетику (без врахування великих ГЕС). З 2004 р. до 2014 р. Україна залучила приблизно 40% усіх нових інвестицій у регіоні на суму 3,3 млрд. доларів США. Це приблизно вдвічі перевищує обсяг інвестицій у Російській Федерації та дорівнює загальному обсягу інвестицій у всіх інших країнах регіону разом (див. Рисунок 3.2).

Рисунок 3.2. Об'єм інвестування у відновлювані джерела енергії в 2004-2014 роках (у млрд. доларів США)



*Примітка:* Дані в цьому рисунку виключають великі гідроелектростанції.

*Джерело:* UNECE (2015).

Згідно з прийнятим у 2014 році Національним планом дій з відновлюваної енергетики України на період до 2020 року (Національний план), очікується, що до 2020 року відсоток відновлюваних джерел енергії у валовому підсумковому балансі енергоспоживання в Україні досягне 11%, що також відповідає зобов'язанням України як країни-учасниці Європейського енергетичного співтовариства. Однак у визначенні цього завдання щодо досягнення 11% не було враховано російську анексію Криму та конфлікт на Донбасі. Інвестиційні потреби України для імплементації Національного плану дій з відновлюваної енергетики оцінюються приблизно в 12 млрд. євро (MENAFN, 2018 рік).

Україна вживає широкий спектр заходів з метою стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Зміни в електроенергетичній галузі, які набули чинності у середині 2015 року, відкрили ринок нових електростанцій на базі ВДЕ. В 2017 році було введено в експлуатацію 257 МВ нових генеруючих потужностей (і отримано стимулюючих тарифів). Очікується продовження росту нових потужностей на базі ВДЕ у поточному 2018 році й надалі до 2020 року, особливо масштабних проєктів генерації вітрової та сонячної енергії. Крім того, за оцінками Міжнародного агентства з відновлюваної енергії приблизно 80% потенціалу відновлюваної енергетики в Україні міститься у використанні біомаси, де більшість операцій може виконуватися сільськогосподарськими компаніями.

У 2009 році для стимулювання використання та розвитку відновлюваних джерел енергії в Україні було впроваджено спеціальний пільговий тариф, відомий як «зелений тариф». Відповідальна комісія встановлює рівень таких зелених тарифів. Рівень тарифу відрізняється по кожному типу відновлюваних ресурсів, а саме: енергії вітру, сонця, біомасі, геотермальній енергії та енергії невеликих гідроелектростанцій. Виробнича потужність таких ресурсів не перевищує 10 мегават (МВ)<sup>2</sup>. Графік платежів для зелених тарифів розроблено до 2030 року. Він має уточнюватися щомісяця з гарантованим «мінімальним рівнем» у євро. Пільгові тарифи сплачуються як новим, так і вже діючим електростанціям на базі ВДЕ. Тарифну систему було переглянуто в липні 2015 року, у результаті чого рівень тарифів на використання сонячної енергії (який до цього був одним із найвищих у світі) було зменшено. Разом з цим було запроваджено більш справедливу систему щоквартальної індексації у євро та реструктуризації вимог до місцевих складових (перехід до бонусу взамін обов'язкової вимоги, яка перешкоджала інвестуванню)<sup>3</sup>.

Скориговані тарифи наведено у таблиці 3.3 нижче.

Таблиця 3.3. Переглянуті зелені тарифи в Україні з липня 2015 року – в євро/МВт\*г

Технологія	2015 рік	2016 рік	2017-2019 роки	2020-2024 роки	2025-2029 роки
Біомаса	123,86	123,86	123,86	111,48	99,09
Біогаз	123,86	123,86	123,86	111,48	99,09
Геотермальна	150,25	150,25	150,25	135,17	120,09
Невеликі гідро (потужність 0,2 -1 МВ)	139,48	139,48	139,48	125,48	111,48
Сонячна (наземні)	169,64	159,94	150,25	135,17	120,09
Сонячна (на даху)	180,41	172,33	163,71	147,56	130,86
Вітрова (потужність >2 МВ)	101,78	101,78	101,78	90,47	79,19

Джерело: DLF (2016).

Спочатку держава намагалася зменшити «зелений» тариф, який діє до 2030 року, в три основні етапи (в 2014, 2019 та 2024 роках). На практиці тарифи знижуються поступово та постійно. Оскільки ці тарифи визначаються в іноземній валюті, тобто в євро, коригування тарифних ставок також проводиться декілька разів на рік у результаті нестабільного обмінного курсу валюти. Деякі з тарифів також було змінено наприкінці 2016 р. для домашніх господарств і комерційних виробників згідно зі змінами до Закону України «Про електроенергію». Привабливий бонус до пільгового тарифу на обладнання, що виробляється на місцевих підприємствах, також стимулює виробників обладнання в Україні виготовляти сонячні панелі, турбіни та інше обладнання. Нещодавно було запроваджено новий тариф на тепло, яке вироблене відновлюваними джерелами енергії. Загалом, ці зміни відкриють можливості для виробників тепла з біомаси: очікується, що до 2020 року біомаса замінить до 7 млрд. кубометрів щорічного об'єму природного газу. Наступним кроком Україна планує створити конкурентоспроможний ринок генерації тепла, що знищить монополію природного газу в сфері опалення (Dentons, 2017).

Одночасно уряд обговорює можливість відкриття зеленого тарифу в 2019 р. або 2020 р. й переходу до конкурентних тендерів (аукціонів). Наразі більшість проектів, які передбачається ввести в експлуатацію після 2020 р., призупинено, й готується проект закону про аукціони. Аукціони розглядаються як механізм визначення ціни та спосіб зниження вартості електроенергії. Досвід інших країн, які перейшли до конкурентних тендерів (наприклад, Чилі, Франція, Литва, Сполучене Королівство, Сполучені Штати Америки), демонструє, що ціни, встановлені способом аукціонів, насправді значно нижче. Світовий банк і Секретаріат енергетичного співтовариства працюють разом із урядом над аналізом можливості запровадження аукціонів. Однак часті зміни законодавства збільшують непередбачуваність і викликають занепокоєність інвесторів. Багато хто вважає, що належним чином розроблені схеми аукціонів із чіткими правилами участі в тендерах, регіональним лімітом для деяких джерел відновлюваної енергії та добре деталізованими угодами про придбання енергії можуть бути рішенням проблеми, починаючи з 2030 р. і далі, але не заміною «зеленого» тарифу до закінчення строку його дії. Будь-які політичні та регуляторні заходи мають проходити належну оцінку щодо їхнього економічного впливу, оскільки неналежним чином оцінені заходи можуть слугувати анти-стимулом участі міжнародного капіталу. На додаток до цього, оскільки реформу ринку електроенергії ще не завершено, виникають додаткові обмеження розвитку конкурентного ринку джерел відновлюваної енергії в Україні.

Також впроваджено певні податкові пільги, наприклад, знижені податкові ставки на землю для підприємств відновлюваної енергетики, знижені податки на корпоративні прибутки (для генерації енергії на базі поновлюваних джерел, виробництва біопалива та екологічних транспортних засобів). Митні збори на імпорт відповідного обладнання було також зменшено. Проте, недавня реструктуризація означає, що чинними залишаються тільки такі знижки, які застосовуються для комбінованого видобутку тепла та електроенергії (когенерації) та виробництва біопалива. Зростання цін на енергоносії також приваблює інвестиції з пріоритетом пропозиції, а підвищені ціни на централізоване теплопостачання заохочують інвестування в енергоефективність будівель.



### 3.3.2. Регулювання попиту (енергетична ефективність)

За останні роки було здійснено декілька спроб щодо сприяння політиці енергоефективності. У 1996 році уряд України розробив програму підвищення енергоефективності, але не розробив план дій щодо її реалізації та втілення в життя. Енергетична стратегія 2006 року встановила завдання щодо покращення енергоємності. У 2010 році Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР) розробило Програму підвищення енергоефективності, маючи на меті до 2015 року покращити показник енергоємності на 20%. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження (Держенергоефективності), яке замінило НАЕР у 2011 році, взяло на себе відповідальність за надання підтримки енергоефективним технологіям і використанню відновлюваних джерел енергії. Держенергоефективності працює під керівництвом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

Після 2015 року значно прискорилися законодавчі зусилля у напрямку впровадження екологічно чистої енергії та досягнення високих показників енергетичної ефективності. У 2017 році Верховна Рада прийняла цілу низку ключових законів, включно з такими:

- Закон про ринок електричної енергії;
- Закон про енергетичну ефективність будівель;
- Закон про стимулювання виробництва тепла із відновлюваних джерел;
- Закон про комерційний облік теплової енергії та водопостачання;
- Закон про Фонд енергоефективності;
- Закон про створення нових інвестиційних можливостей, який гарантує права та законні інтереси підприємств стосовно масштабної енергетичної модернізації.

Окрім того, з метою дотримання положень відповідних директив ЄС було розроблено декілька технічних регуляторних документів щодо маркування приладів енергоспоживання. При цьому стандарти розрахунку енергетичних показників будівель вже було впроваджено.

Завдання щодо регулювання попиту на енергоефективну енергетику викладені в Енергетичній стратегії України на період до 2035 року, яка має на меті зниження енергоємності ВВП на 50% до 2035 року, або до 0,13 тне/дол. США ВВП ПКС. Із цього об'єму приблизно 40% обсягу зниження буде результатом структурних змін (а саме, шляхом переходу від виробництва до послуг), а решта – за рахунок технічного вдосконалення в сфері промисловості та будівлях. Згідно з положеннями Стратегії, такий перехід потребуватиме інвестицій на суму приблизно 20 мільярдів доларів США. При цьому ще залишається великий об'єм роботи для подолання перешкод, наприклад, проблем із доступом до фінансування.

У ширшому контексті останніми роками виконувалася значна робота з розробки моделей енергосервісних компаній (ЕСКО) та контрактів на підвищення енергоефективності (КнПЕЕ). Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України вивчало можливості підвищення енергоефективності функціонування громадських і житлових будівель. Підтримує цю роботу Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР); робота має на меті вдосконалити нормативно-правову базу для ЕСКО в Україні з тим, щоб громадський

сектор мав змогу придбати енергоефективні роботи та послуги згідно з принципами, які втілюють у життя КнПЕЕ. Ця робота здійснюється міжвідомчою робочою групою. Ці реформи також підтримуються розробкою цілої низки фінансових механізмів, про які йдеться нижче.

Міністерство регіонального розвитку за підтримки Німеччини та Євросоюзу працює над реформами енергоефективності. У цій справі Міністерство фокусується на секторі житлових будівель. Хоча сама реформа є різноплановою, її головна мета полягає у перетворенні неефективних субсидій у інвестиції в енергоефективну енергетику. Економія від зменшення об'єму соціальних субсидій, пов'язаних із енергетикою, яка стала можливою завдяки інвестуванню в енергоефективність, використовується для створення регулярних надходжень доходу, який консолідується завдяки новоствореному Фонду енергоефективності. Закон про цей Фонд було прийнято у червні 2017 року. ЄС та Німеччина зобов'язалися допомагати діяльності Фонду для того, щоб запустити процес компенсування субсидій, а Міжнародна фінансова корпорація погодилася створити Технічний фонд з багатьма донорами для керування донорськими коштами. На практиці, функціонування Фонду вимагатиме впровадження подальших законодавчих та організаційних заходів, включно з підготовкою Статуту Фонду та розгортання цієї установи (ОЕСР, 2017 р.).

При тому, що Фонд енергоефективності все ще знаходиться на етапі розробки, уряд України реалізує програму «Теплі кредити». З часу початку в 2014 році Програма забезпечила підтримку фізичним особам, домогосподарствам та багатоквартирним будинкам на загальну суму в 1,8 млрд. грн., яку було використано на придбання енергоефективних матеріалів та обладнання (наприклад, ізоляційних матеріалів, твердопаливних котлів (які не працюють на газі або електриці)). Програма, яка керується Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження, співпрацює з українськими державними банками та витрачає свої кошти у вигляді субсидування відсоткових ставок за кредитами, наданими банками позичальникам, які взяли кредити з метою зробити енергоефективні інвестиції.

Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження працює над популяризацією реновації та енергоефективного користування громадськими будівлями. Закон про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації від вересня 2015 року гарантує права та законні інтереси комерційних підприємств щодо масштабної енергетичної модернізації. Це відкриває можливості для інвесторів та енергосервісних компаній зайти на цей ринок, а також гарантує інвесторам отримання відповідної компенсації. З часу прийняття цього закону було оголошено понад 400 тендерів та підписано понад 125 контрактів щодо збільшення енергоефективності на загальну суму понад 3 мільйони євро (Держенергоефективності).

Незважаючи на стрімкі темпи росту ринку ЕСКО, є низка проблем, деякі з яких пов'язані з фінансуванням. ЕСКО бракує основних засобів або нерухомоті, які традиційно приймаються банками в якості забезпечення. При цьому типовим активом ЕСКО є майбутні платіжні зобов'язання клієнтів. Із різних причин можуть бути затримки платежів із місцевих бюджетів, що призводить до заборгованості за енергетичними послугами. Це викликає підвищений ризик і, отже, вищу вартість механізмів фінансування проектів. На додаток, проекти ЕСКО на нових ринках, що ґрунтуються на договорах про спільне обслуговування, швидше за все будуть дрібними за своєю окремою вартістю, тоді як фінансові установи шукають проекти



на певну суму, яка виправдовуватиме витрати за транзакцією. Усе це ускладнює завдання ЕСКО щодо доступу до банківського фінансування.

Уряд може сприяти банківському фінансуванню низкою способів, які включають запровадження програми кредитування з низьким пороговим значенням для фінансування малих проектів і розвитку передумов для факторингу договорів ЕСКО державного сектору. Можна розглянути схеми фінансового лізингу, зокрема щодо розбірного обладнання та обладнання, яке дозволяє повторне використання, наприклад, індивідуальні теплові підстанції або малі котли на основі відновлюваної енергії.

Розробка таких фінансових механізмів потребуватиме тісної співпраці з Національним банком України (НБУ) задля внесення змін до нормативних документів НБУ, зокрема щодо оцінки коефіцієнтів ліквідності та відповідних вимог до резервів, які в багатьох випадках (наприклад, щодо муніципальних зобов'язань за договорами ЕСКО) все ще підлягають визначенню. Сукупно ці законодавчі тенденції демонструють визнання Україною, що її економічний розвиток і майбутнє енергетичної безпеки мають бути частково забезпечені покращенням інвестиційного клімату в енергоефективній енергетиці та вдосконаленням правового регулювання енергоефективності. Враховуючи складність і міжгалузевий характер енергоефективності, реформа енергоефективності має бути націлена на галузі, де можна отримати найбільші переваги (промисловість, енергоефективна продукція, системи енергетичного менеджменту, стандарти та контрольні показники в енергетиці).

Деякі з цих стандартів можуть, зокрема включати:

- стандарти серії ISO 50000 щодо енергетичного менеджменту, інституціоналізовані в Україні за допомогою проекту UNIDO/GEF UKR IEE;
- розробку схем контрольних показників енергоефективності та надання галузям інструменту оцінки власного рівня енергоспоживання відносно своїх промислових підсекторів і/або продукції й, отже, конкурентоспроможності. Щоб побудувати довіру та діалог із галузями, можна розглянути можливість запровадження схеми добровільних угод;
- запровадження та сприяння використанню Міжнародного протоколу вимірювання та перевірки ефективності. Цей протокол визначає стандартні умови та пропонує передову практику кількісного вимірювання результатів інвестицій у енергетику та ефективність ресурсів. Цей Міжнародний протокол – це інструмент, який може використовуватися для ефективної оцінки економії енергії або скорочення викидів CO<sub>2</sub>, а також може застосовуватися при комерційному кредитуванні. Рушієм впровадження Протоколу була необхідність у спільному протоколі для перевірки економії, заявленої енергосервісними компаніями, що впроваджують заходи зі збереження енергії.

Уряду також слід розглянути можливість підвищення привабливості фінансування енергоефективності, включно з використанням фондів гарантування позик задля зниження вимог комерційних банків до позичальників щодо надання забезпечення, зменшення сприйняття ризиків кредиторами та збільшення обсягу фінансування енергоефективності на ринку.

### 3.3.3. Регулювання в сфері змін клімату

Україна ратифікувала Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) та Кіотський протокол у 1997 та 2004 роках відповідно, та взяла на себе безумовне зобов'язання підтримати викиди парникових газів (ПГ) на рівні 14% нижче контрольного рівня 1990 року. Країна далі взяла на себе зобов'язання на саміті з питань змін клімату в Копенгагені в 2009 році скоротити викиди ПГ відносно контрольного рівня 1990 року на 20% до 2020 року та на 50% до 2050 року. У 2012 році викиди ПГ в Україні становили лише 42% від рівня 1990 року, в першу чергу завдяки зменшенню промислового виробництва після розпаду Радянського Союзу. Нещодавні події, такі як фінансова криза 2008-2009 років та геополітичні проблеми у відносинах з Російською Федерацією, також сприяли зниженню об'єму промислового виробництва продукції та відповідних викидів ПГ.

У жовтні 2015 року Україна опублікувала свій Запланований національно визначений внесок в рамках процесу Паризької Конференції сторін (КС) під егідою РКЗК ООН. Запланований внесок визначив ціль досягти до 2030 року рівня 60% від викидів ПГ у 1990 (що означає збільшення на 50% порівняно з поточними об'ємами викидів ПГ), що відповідає плану Уряду України щодо економічного відновлення та розвитку. Уряд України визнав, що ця мета є амбіційною, оскільки вона визначила показники, які є значно нижчими порівняно з існуючими, прийнятими згідно режиму Кіотського протоколу. Однак зовнішні спостерігачі розкритикували українські зобов'язання по скороченню викидів ПГ, прийняті в рамках процесу РКЗК ООН<sup>4</sup>. Хоча країна внаслідок цього виконає свої поточні зобов'язання, є можливості для принципового вирішення проблеми інтенсивності промислових викидів<sup>5</sup>. Україна зазначила, що її Запланований внесок буде «скорегований після відновлення своєї територіальної цілісності та державного суверенітету, а також після ухвали стратегій соціально-економічного розвитку після 2020 року, які враховують залучення інвестицій». На виконання положень Паризької угоди про зміну клімату уряд ухвалив Концепцію реалізації державної політики щодо змін клімату до 2030 року.

На сьогодні не існує національної стратегії або довгострокового плану дій щодо скорочення викидів ПГ. Проте Національний план дій щодо впровадження Кіотського протоколу наголошує на створенні обліку ПГ та наданні підтримки розвитку механізмів вуглецевого ринку, а саме проектів спільного впровадження (СВ) та розробки схем торгівлі квотами (СТК). У квітні 2017 року Міністерство екології та природних ресурсів України представило дорожню карту для створення СТК у країні. На початку 2018 року було опубліковано законопроект про Систему моніторингу, звітності та верифікації.

Україна була найбільш успішною економікою серед країн Східної Європи у справі отримання фінансування через гнучкі механізми Кіотського протоколу. У країні станом на жовтень 2015 року було зареєстровано 276 проектів СВ із випущеними у кількості понад 500 млн. одиницями скорочення викидів (ОСВ)<sup>6</sup>. Україна також була четвертим найбільшим продавцем (по об'єму) одиниць встановленої кількості (ОВК)<sup>7</sup>; зокрема, за період з 2008 по 2012 рік було продано 47 мільйонів ОВК. У 2010 році було впроваджено українську Схему зелених інвестицій (СЗІ). Перші спроби створити національну СТК призупинилися в 2010 році, але зусилля по розвитку вуглецевого ціноутворення та Системи моніторингу, звітності та верифікації продовжуються. Україна бере участь у Партнерстві задля створення вуглецевих ринків Світового банку. Ця робота продовжується відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У грудні 2015 року Україна заявила, що має намір взяти участь у міжнародній коаліції 18 країн, яку очолює Нова Зеландія, для створення міжнародних вуглецевих ринків.

### 3.4. Подальші перспективи

Цілком зрозуміло, що наразі виконується значний об'єм роботи для запровадження низки законодавчих документів, потрібних для розвитку ринку сталої енергетики. При цьому деякі акти законодавства залишаються у формі законопроекту (наприклад, Закон про енергоефективність), не містять необхідних технічних нормативних актів та засобів ефективного впровадження. В останньому розділі цього звіту обговорюються відповідні рекомендації для законодавців. Найбільш важливим є те, що вже настав час для Уряду України перейти від прийняття норм та законодавчих актів до фактичного втілення у життя корисних стратегій, норм та правил енергетики сталого розвитку.

### Примітки

1. Затверджено Кабінетом Міністрів України 18 серпня 2017 року (№ 605-р).
2. Зверніть увагу, що пільгові тарифи не застосовуються до підприємств.
3. Зверніть увагу, що вимоги до місцевих складових не застосовувалися до домашніх чи малих генеруючих об'єктів.
4. Див. Монітор змін клімату: <http://climateactiontracker.org/countries/developed/ukraine.html>.
5. Зверніть увагу, що Україна може відчутти наслідки угоди (підписаної у місті Доха), положеннями якої обмежується другий період виконання Кіотського протоколу до рівня середнього об'єму викидів ПГ у 2008-2010 роках. Це означає, що цільовий показник на 300 млн. т CO<sub>2</sub> екв. є меншим, ніж відповідні поточні показники.
6. Див. базу даних UNDP DYU CDM JI: [www.cdmpipeline.org](http://www.cdmpipeline.org). Одиниці скорочення викидів є одиницями, визначеними згідно положень проектів СВ.
7. ОВК означає надлишок квот ПГ, який уряди можуть продати за умов виконання вимог Кіотського протоколу.

### Список використаної літератури

- Sensor.Net (2017 р), *Закон про обов'язкове встановлення лічильників тепла і води в житлових будинках набув чинності*, 2 серпня 2017 року, Sensor.Net, Київ. [https://en.sensor.net.ua/news/450036/law\\_on\\_mandatory\\_installation\\_of\\_heat\\_and\\_water\\_meters\\_in\\_residential\\_buildings\\_comes\\_into\\_force](https://en.sensor.net.ua/news/450036/law_on_mandatory_installation_of_heat_and_water_meters_in_residential_buildings_comes_into_force).
- CIF (2013 р), *Інвестиційний план для України, Редакційна замітка, Серпень 2013*, Фонд чистих технологій, Інвестиційні фонди протидії змінам клімату, [https://climateinvestmentfunds.org/sites/default/files/meeting-documents/revised\\_ctf\\_investment\\_plan\\_for\\_ukraine\\_aug\\_2013\\_0.pdf](https://climateinvestmentfunds.org/sites/default/files/meeting-documents/revised_ctf_investment_plan_for_ukraine_aug_2013_0.pdf).
- Dentons (2017 р), *Інвестування у проекти з відновлених джерел енергій у Європі*, Довідник «Dentons», січень 2017 року. <https://www.dentons.com/en/insights/guides-reports-and-whitepapers/2017/january/24/investing-in-renewable-energy-projects-in-europe>.

- Dentons (2015 р), *Знаковий закон, який змінює пільговий тариф в Україні*, Dentons, Київ. <https://www.dentons.com/en/insights/alerts/2015/june/9/milestone-law-amending-feed-in-tariff-in-ukraine>.
- MENA (2018 р), *Інвестиційний потенціал України у відновлювану енергетику оцінюється у 12 млрд. євро*. Зубко, 15 березня 2018 року, MENAFN. <http://menafn.com/1096598431/Ukraines-investment-potential-in-renewable-energy-estimated-at-EUR-12-bln-Zubko>.
- SAEE (2018), *Перший річний звіт про досягнення Україною національних цілей енергоефективності*, 1 березня 2018 р., Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження, Київ.
- UNECE (2015 р), *Звіт щодо стану відновлюваної енергетики у 2015 році*, Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй та Мережа відновлюваної енергетики XXI століття (REN21), Женева. <http://www.carbonunitsregistry.gov.ua/en/258.htm>.
- ЄБРР (2011a), *Довідник з розробки проектів СВ в Україні, ред. 2. Програма розвитку українського вуглецевого ринку*, Європейський банк реконструкції та розвитку, Лондон. [http://www.ebrd.com/downloads/sector/eccc/Guidelines\\_for\\_the\\_development\\_of\\_JI\\_projects\\_20111021.pdf](http://www.ebrd.com/downloads/sector/eccc/Guidelines_for_the_development_of_JI_projects_20111021.pdf).
- ЄБРР (2011b), *Стратегія для України на період 2011-2014 років, ухвалена Радою директорів у квітні 2011 року*, Європейський банк реконструкції та розвитку, Лондон. [http://www.ebrd.com/downloads/country/strategy/ukraine\\_country\\_strategy\\_2011\\_2014.pdf](http://www.ebrd.com/downloads/country/strategy/ukraine_country_strategy_2011_2014.pdf).
- ЄБРР, ЄФО, ЄС та ОЕСР (2015 р), *Політичний індекс малих та середніх підприємств (МСП): Країни східного партнерства, 2016 рік. Оцінка впровадження Закону підтримки малого та середнього підприємництва для Європи*. Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський Фонд освіти, Європейський союз, Організація економічного співробітництва та розвитку, 2015 рік, видавництво ОЕСР, Париж.
- ЄС (2016 р), *Меморандум про взаєморозуміння щодо Стратегічного енергетичного партнерства між Україною та Європейським Союзом спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії, 2016 рік*, Європейська Комісія, Брюссель. [https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/mou\\_strategic\\_energy\\_partnership\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/mou_strategic_energy_partnership_en.pdf).
- ЄС (2014 р), *Дев'ятий спільний звіт ЄС-Україна – імплементація спільного меморандуму між ЄС та Україною про взаєморозуміння щодо енергетичної співпраці впродовж 2014 року*, Європейська Комісія, Брюссель.
- ІПВГ (2013 р), *Перший національний звіт України, 2013 рік*. Ініціатива прозорості видобувних галузей, Лондон.
- Кабінет Міністрів України (2013 р), *Розпорядження КМУ № 1071-р від 24 липня 2013 року «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року»*, Кабінет Міністрів України, Київ.
- МЕА (2017 р), *Україна – Зелений тариф (пільговий тариф)*, Міжнародне енергетичне агентство, Париж. <http://www.iea.org/policiesandmeasures/pams/ukraine/name-38470-en.php>.

- МЕА (2015 р), *Енергетична політика у країнах, які не приєдналися до МЕА: Східна Європа, Кавказ та Центральна Азія*, Міжнародне енергетичне агентство, Париж. [https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/IDR\\_EasternEuropeCaucasus\\_2015.pdf](https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/IDR_EasternEuropeCaucasus_2015.pdf).
- МЕПР (2006 р), *Звіт України щодо значного прогресу виконання положень Кіотського протоколу*, Міністерство екології та природних ресурсів України, Київ. <http://unfccc.int/resource/docs/dpr/ukr1.pdf>.
- Монітор змін клімату (2017 р), *Україна*, Монітор змін клімату, Лондон. <http://climateactiontracker.org/countries/developed/ukraine.html>.
- МФК (2015 р), *Реалізація потенціалу участі приватного сектору у забезпеченні централізованого опалення*, Міжнародна фінансова корпорація, Вашингтон, Округ Колумбія. [https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/8fb84a00496e1a08a2c9f2cd a2aea2d1/WB+IFC+Private+Sector\\_web.pdf?MOD=AJPERES](https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/8fb84a00496e1a08a2c9f2cd a2aea2d1/WB+IFC+Private+Sector_web.pdf?MOD=AJPERES).
- Нахмані, М. та інші (2015 р), *Вивчення законодавства про зміни клімату, 2015 рік. Огляд законодавства про зміни клімату у 99 країнах, Українське законодавство про зміни клімату*, Інститут Грентем, Лондон. <http://www.lse.ac.uk/GranthamInstitute/wp-content/uploads/2015/05/UKRAINE.pdf>.
- ОЕСР (2017 р), *«Запровадження приватного фінансування для енергоефективних, зелених та низько вуглецевих технологій у країнах Східного партнерства та Центральної Азії»*, матеріали для обговорення. Підготовлено для міжнародної конференції з цих питань, Організація економічного співробітництва та розвитку, Париж. [http://www.oecd.org/environment/outreach/Background%20paper\\_26%20June%202017\\_FINAL.pdf](http://www.oecd.org/environment/outreach/Background%20paper_26%20June%202017_FINAL.pdf).
- ОЕСР (2015 р). Політичні рекомендації щодо інвестицій у інфраструктуру чистої енергетики – розширення доступу до чистої енергії для «зеленого зростання» та розвитку, Організація економічного співробітництва та розвитку, публікація ОЕСР, Париж
- ОЕСР (2014 р), *Екологічне кредитування у країнах Східного партнерства з ЄС*, Організація економічного співробітництва та розвитку, Париж.
- Президент України (2009а), *Закон № 74/94-ВР «Про енергозбереження»*, Верховна Рада України, Київ.
- Президент України (2009б), *Закон № 1391-VI «Про сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива»*, остання редакція станом на 28 червня 2015 року, Верховна Рада України, Київ. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1391-17>.
- Президент України (2008 р), *Закон № 601-VI «Про встановлення «зеленого» тарифу»*, Верховна Рада України, Київ. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/601-17>.
- Президент України (2005 р), *Закон № 2509-IV «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу»*, остання редакція станом на 26 листопада 2016 року, Верховна Рада України, Київ. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2509-15>.
- Президент України (2003 р), *Закон № 555-IV «Про альтернативні джерела енергії»*, остання редакція станом на 11 червня 2017 року, Верховна Рада України, Київ. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/555-15>.

- Реєстр вуглецевих одиниць (2013 р), *Національний реєстр України проектів, що отримують вуглецеві кредити згідно спільного впровадження РКЗК ООН*, Реєстр вуглецевих одиниць. <http://www.carbonunitsregistry.gov.ua/en/258.htm>.
- Сендіч І. (2014), Порівняння міжнародного енергоспоживання в країнах великої сімки та інших частинах Європи, включно з Україною, Серія робочих документів, листопад 2014 р., Адміністрація з енергетичної інформації США, Вашингтон, Округ Колумбія. [https://www.eia.gov/workingpapers/pdf/international\\_energy\\_Intensity.pdf](https://www.eia.gov/workingpapers/pdf/international_energy_Intensity.pdf).
- УЕІ (2014 р), Порівняльний аналіз енергоємності у країнах «Великої сімки» та інших країнах Європи, включаючи Україну, Управління по енергетичній інформації, Вашингтон, Округ Колумбія [https://www.eia.gov/workingpapers/pdf/international\\_energy\\_Intensity.pdf](https://www.eia.gov/workingpapers/pdf/international_energy_Intensity.pdf).
- УУ (2015 р), *Запланований національно визначений внесок України у новій угоді про зміну клімату*, Уряд України, Київ.



## *Розділ 4*

### **Дослідження фінансування енергоефективності: Укрексімбанк**

*У цьому розділі наводиться огляд операцій Державного експортно-імпортного банку України (Укрексімбанку) з кредитування сталої енергетики та аналізується його портфель фінансування енергоефективності. У розділі розглядається досвід Укрексімбанку задля оцінки перешкод на шляху розробки успішного портфелю фінансування сталої енергетики та визначення основних факторів успіху з інституційної точки зору.*

## 4.1. Контекст

У цьому розділі звіту представлений огляд операцій з кредитування сталої енергетики Державного експортно-імпортного банку України (Укрексімбанку). Починаючи з 2007 року, щонайменше 10 місцевих фінансових установ пропонували продукти кредитування сталої енергетики на українському ринку. Всі ці банки мали підтримку кредитних ліній міжнародних фінансових установ (МФУ) або інших міжнародних установ з фінансування діяльності, пов'язаної зі зміною клімату<sup>1</sup>. Фінансові установи та їхні джерела фінансування викладено в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1. Огляд українських банків, які отримували кредитні лінії МФУ з фінансування сталої енергетики у 2007-2014 рр.

	ЄБРР	МФК	ЄІБ	МБРР	KfW	NEFCO/ Північний інвестиційний банк	Зелений фонд для росту	Глобальний фонд кліматичного партнерства
Укрексімбанк	X		X	X		X		X
Мегабанк	X						X	
Райффайзен Банк Аваль	X							
Кредит Європа Банк		X						
Ощадбанк			X					
Промінвестбанк			X					
Форум Банк			X					
Unicredit			X					
ПроКредит Банк		X			X			
Банк Львів						X		

Джерело: ОЕСР (2014).

Серед цих місцевих банків Укрексімбанк був обраний для цього дослідження, оскільки має такі характеристики:

- Досвід роботи з кількома МФУ з питань енергоефективності (Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Глобальний фонд кліматичного партнерства (ГФКП), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Північний інвестиційний банк);
- Найбільший обсяг кредитування енергоефективності, пов'язаного з МФУ, у порівнянні з будь-яким банком в регіоні Східного партнерства ЄС (СП);
- Впровадження передової інституційної структури для розробки та надання продуктів енергоефективності (ЕЕ);
- Сукупність кредитних операцій у різних секторах (корпоративні, малі та середні підприємства (МСП), муніципальні, енергосервісні компанії (ЕСКО)).

Укрексімбанк – це банк, 100% якого знаходяться в державній власності, і який є єдиним фінансовим агентом Уряду України стосовно іноземних кредитів від МФУ, що залучаються або гарантуються державою. Банк відіграє ключову роль у забезпеченні фінансування для малих та середніх підприємств та промислового сектору, а також діє як інститут фінансування експорту-імпорту. Він діє по всій Україні, має 24 основних регіональних філіалів (які здійснюють координацію діяльності банку з кредитування



компаній) та 41 відділення. В даний час банк має близько 41 000 корпоративних клієнтів і 792 000 клієнтів-фізичних осіб. Він відіграє ключову роль у взаємодії з міжнародними фінансовими установами з метою розвитку передових програм фінансування торговельних операцій, кредитування малого та середнього бізнесу та енергоефективності.

Таблиця 4.2. Рейтинг Укрексімбанку за часткою ринку

Показник	Частка ринку (%) (станом на 1 березня 2018 р.)	Рейтинг в банківському секторі України
Основний капітал	5,0	4
Статутний капітал	7,8	3
Зобов'язання	13,0	3
Капітал клієнтів	8,6	3
Всього активів	12,0	3
Кредитування компаній (загальна сума)	14,3	2
Кредитний портфель (загальна сума)	12,1	2

Джерело: Надано Укрексімбанком (2018).

Незважаючи на фінансову кризу, Укрексімбанк продовжує підтримувати свої фінансові показники. У 2015 році Укрексімбанк успішно реструктурував свій міжнародний борг у розмірі 1,475 млрд. доларів США зі значним продовженням строків погашення.

## 4.2. Портфель кредитування енергоефективності та відновлюваної енергетики Укрексімбанку

З 2007 року Укрексімбанк співпрацює з низкою міжнародних фінансових установ з метою розвитку продуктів кредитування сталої енергетики та виступає як фінансовий посередник щодо кредитних ліній з енергозбереження. Сума цих кредитних ліній разом перевищує 500 мільйонів євро. Кредитні лінії спрямовані на кілька секторів, включаючи кредити для великих корпорацій, важкої промисловості, малих та середніх підприємств, міських адміністрацій та малих об'єктів виробництва відновлюваної енергії. Деякі з них, наприклад, кредитна лінія ЄІБ, об'єднувалися з іншими видами фінансування (наприклад, для МСП), але здебільшого вони видавалися для інвестування в енергоефективність. Основні кредитні лінії, що підтримуються МФУ, наведені в таблиці 4.3 нижче.

Укрексімбанк на сьогодні є найактивнішим і найуспішнішим банком у регіоні Східного партнерства ЄС (СП) у сфері залучення та забезпечення фінансування для кредитів на енергоефективність. У вересні 2015 року банк вступив до Всесвітнього альянсу установ, що фінансують енергоефективність, під егідою ЄБРР та Фінансової ініціативи Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища. Цей союз об'єднує фінансові установи, які прагнуть збільшити свої інвестиції у відновлювану енергетику та енергоефективність.

З метою детального розуміння ключових факторів успіху Укрексімбанку в звіті розглядаються дві кредитні програми від МФУ, надані Світовим банком (МБРР) та ЄБРР.

Таблиця 4.3. Огляд кредитних ліній з енергоефективності Укресімбанку

МФУ	Дата видачі	Програма	Розмір	Опис
МБРР	2011	Проект з енергоефективності	200 млн. дол. США	30-річна програма передбачає середньо- та довгострокове фінансування проектів з енергоефективності
ЄБРР	2007, 2008	Програма енергоефективності в Україні	50+50 млн. дол. США	Фінансування середньо- та довгострокових проектів з енергоефективності для зменшення енергоспоживання
ЄБРР	2012	Програма енергоефективності для МСП	50 млн. дол. США	Забезпечення інвестицій в промислову енергоефективність та відновлювану енергетику для малих та середніх підприємств
ГФКП	2012	Програма енергозбереження	30 млн. дол. США	Фінансування довгострокових проектів з енергоефективності та сталої енергетики для МСП
Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)	2013	Програма розвитку приватних МСП і енергозбереження/ екологічний кредит	100 млн. євро	Фінансування інвестиційних проектів МСП, а також проектів з енергоефективності та екологічних проектів
Північний інвестиційний банк	2008	Екологічний кредит	50 млн. дол. США	Фінансування екологічних проектів у сфері енергоефективності/скорочення викидів в навколишнє середовище

Джерело: Надано Укресімбанком.

#### Блок 4.1. Дослідження: фінансування Укресімбанком енергоефективності для Івано-Франківськцементу

ПрАТ «Івано-Франківськцемент» зареєстровано в 1999 році й на даний час є провідним виробником цементу в Україні та основним бюджетоутворюючим підприємством в Івано-Франківській області. Його виробнича потужність становить 2,4 млн. тон цементу на рік (3,4 млн. тон на рік після завершення виконання інвестиційної програми). Продукція компанії використовується в західних регіонах країни для інфраструктурних проектів, комунальних послуг, будівництва житла, а також будівництва доріг (у тому числі спеціальні види цементу, що виробляються лише підприємствами із застосуванням «сухого» способу в Україні).

З 2006 року компанія реалізує свою стратегічну програму модернізації, змінюючи застарілий «мокрый» метод на енерго- та ресурсозберігаючий «сухий» метод виробництва. Її інвестиції підтримувалися місцевими фінансовими посередниками, великими міжнародними фінансовими установами, що працюють в регіоні (МБРР, ЄБРР та ЄІБ); завод також успішно реалізував проект спільного впровадження в рамках механізму Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН).

ПрАТ «Івано-Франківськцемент» успішно здійснив два послідовні етапи переходу від мокрого до сухого методу виробництва та наразі здійснює третій етап (запуск передбачено в першій половині 2018 року). Модернізація дозволила Івано-Франківськцементу збільшити виробничу потужність від 0,5 до 2,4 млн. тон цементу на рік (3,4 мільйонів тон на рік після завершення третього етапу), а також підвищити ефективність споживання енергії. Очікувані енергетичні вигоди, отримані від реалізації інвестиційної програми (на повну потужність), включають економію понад 580 000 тне вугілля в рік (замість 470 000 тне вугільного шламу в рік), 20 млн. кубометрів

#### **Блок 4.1. Дослідження: фінансування Укресімбанком енергоефективності для Івано-Франківськцементу (продовження)**

природного газу в рік та 120 000 тне торфу в рік. Прогнозований вплив на навколишнє середовище – зменшення викидів парникових газів (ПГ) більш ніж на 1 млн. тон вуглекислого газу (т CO<sub>2</sub> екв.).

Очікувані переваги проекту: зростання виробничої потужності заводу з 0,5 до 3,4 мільйонів тон на рік; зменшення питомого споживання енергії на виробництво клінкеру з 1 600 до 760 ккал/кг (більше 50%); додаткові заощадження складають 300 000 тне на рік. Соціальні переваги включають збільшення бюджетних виплат підприємством на 50%, збільшення кількості робочих місць на 10% та збільшення частки екологічно чистого «сухого» виробництва цементу на місцевому ринку на 30% плюс.

*Джерело:* Світовий банк (2017 рік), Секретаріат РКЗК ООН (2013 рік).

#### **4.2.1. Проект з енергоефективності МБРР**

Проект з енергоефективності МБРР був започаткований в листопаді 2011 року на загальну суму 200 мільйонів доларів США. Незважаючи на те, що Укресімбанк діє як комерційний банк, його капітал повністю фінансується державою, а кредит забезпечений суверенною гарантією. Позика могла бути використана у декількох секторах, включаючи промислову енергоефективність, комунальні підприємства та скорочення втрат енергії у житловому секторі. Термін погашення позики становив 30 років, що дозволило Укресімбанку забезпечити за необхідності середньо- та довгострокове фінансування з відповідним пільговим періодом.

Проект передбачає надання коштів як безпосередньо кінцевим позичальникам, так і через інші місцеві фінансові установи (ФУ). Укресімбанк допомагає банкам-партнерам надавати подібні кредитні лінії. Укресімбанк мав відповідати за вибір цих партнерських банків відповідно до критеріїв, визначених спільно із Світовим банком. Програма передбачає приватні позики у розмірі до 30 мільйонів дол. США з терміном погашення до 10 років. Передбачалися наступні види проектів:

- Модернізація застарілої та неефективної техніки та обладнання;
- Впровадження обладнання та процесів з високою енергоефективністю на нових об'єктах, де ці показники перевищують діючі стандарти;
- Використання вихлопних газів, відпрацьованого тепла та надлишкового тиску; вдосконалення систем, що передбачає виконання комплексу заходів, спрямованих на підвищення енергоефективності;
- Зменшення втрат енергії на підприємствах комунального господарства;
- Підготовка досліджень з енергоефективності та технічна допомога;
- Скорочення втрат енергії в будівлях;
- Впровадження будь-яких інших субпроектів, які демонструють високу енергоефективність.

Кінцеві позичальники коштів МБРР повинні відповідати таким критеріям:

- Коефіцієнт обслуговування боргу щонайменше 1,3 (на останньому етапі було змінено на 1,0);
- Дотримання стандартів Світового банку щодо охорони навколишнього середовища та закупівель;
- Наявність задовільної фінансової структури, організації, управління, кадрових, фінансових та інших ресурсів, необхідних для ефективного здійснення діяльності, включаючи впровадження субпроектів з енергоефективності.

Крім того, інвестиційні проекти, що фінансуються за рахунок програми МБРР, також повинні відповідати наступним критеріям:

- Технічна можливість та економічна життєздатність проекту;
- Акцент на підвищенні енергоефективності кінцевих споживачів;
- Реальна внутрішня норма прибутку щонайменше 10% (оцінка проводилась винятково з урахуванням скорочення споживання енергії; у разі переходу на інший вид палива розрахунок проводився на основі чистого скорочення споживання відповідних ресурсів);
- Відповідність вимогам національного екологічного законодавства та вимогам МБРР щодо навколишнього середовища та відповідність принципам та правилам МБРР щодо закупівлі товарів, робіт та послуг;
- Відсутність у списку виключених видів діяльності.

Використання коштів позики відбувалося повільніше, ніж прогнозувалося, через конфлікт на сході та анексію Криму, кризу в банківській системі, різку девальвацію національної валюти та економічний спад. До вересня 2015 р. було видано лише 45% від суми кредиту, хоча два банки брали участь як партнери, а енергозбереження перевищило прогнози. Проте завдяки своєчасній реакції команди Укрексімбанку та нагляду Світового банку виникла можливість подолати наслідки фінансової кризи. Після реструктуризації проекту попит на фінансування енергоефективності збільшився. Проект з енергоефективності було завершено 31 березня 2017 року, кредити були видані в повному обсязі, більшість цільових показників було досягнуто або перевищено.

#### ***4.2.2. Проект з енергоефективності ЄБРР/ кредитування МСП***

У квітні 2007 року банк та ЄБРР підписали кредитну угоду про Українську програму підвищення енергоефективності на суму 50 мільйонів дол. США для фінансування інвестиційних проектів приватних українських компаній щодо зменшення енергоємності та впровадження сучасних технологій для підвищення їх конкурентної позиції. До участі в Програмі допускалися наступні види субпроектів:

- Проекти з промислової енергоефективності, що сприяють зменшенню енергоємності, включаючи зменшення споживання природного газу, електроенергії, палива тощо;
- Проекти з відновлюваної енергетики (наприклад, використання гідроенергії, енергії вітру, сонячної енергії, біомаси та геотермальної енергії тощо).

Після успішної реалізації Програми в грудні 2008 року ЄБРР розширив кредит Укрексімбанку ще на 50 мільйонів дол. США, призначених для субпроектів з енергоефективності приватних українських компаній.

ЄБРР збільшив фінансування в 2012 році ще на 50 мільйонів дол. США, цього разу з акцентом на малі та середні підприємства з метою реалізації проектів зі сталого енергозабезпечення (проекти з промислової енергоефективності та відновлювані джерела енергії). Фінансування надавалося приватним українським компаніям, що відповідали кредитним процедурам Укрексімбанку та наступним критеріям:

- Резидент України;
- Приватне підприємство;
- Річний обіг не більше 50 млн. євро (включаючи групові операції);
- Баланс не більше ніж еквівалент 43 млн. євро (включаючи групові операції);
- Не більше 249 працівників;
- Не включені до списку осіб/організацій, які не мають права на кредитування ЄБРР.

Інвестиційні проекти за програмою мали відповідати таким критеріям:

- Внутрішня норма прибутку (ВНП) понад 10%. Для проектів з підвищення енергоефективності ВНП розраховується виключно на основі фінансової вартості потенційного енергозбереження;
- Закупівлі за субпроектами мають здійснюватися на основі загальноприйнятої комерційної практики в Україні та відповідних принципів та правил закупівель товарів та послуг, що фінансуються ЄБРР;
- Відповідність діючим стандартам у галузі охорони здоров'я, безпеки та охорони навколишнього середовища.

Основні параметри субкредитів мали бути такими:

- Сума субкредиту – до 3,0 млн. дол. США;
- Строк кредиту – до 5 років;
- Пільговий період погашення основної суми – до 18 місяців;
- Субкредити не можна використовувати для видів діяльності, визначених в переліку соціальних та екологічних виключень.

Два перші транші (2007, 2008 рр.) на загальну суму 100 млн. дол. США та третій транш (2012 р.) були успішно виплачені.

#### **Блок 4.2. Дослідження: фінансування енергоефективності МСП**

ЗАТ «Гадяцький сирзавод» – один з найбільших виробників молочної продукції в Україні. Розташований у Полтавській області, його асортимент складається з більш ніж 80 продуктів, загальний річний об'єм виробництва становить 13 000 тон. Витрати на енергоносії склали найбільшу частку витрат на виробництво, найбільш енергоємним процесом було розділення рідин та сироватки.

### Блок 4.2. Дослідження: фінансування енергоефективності МСП (продовження)

Задля підвищення конкурентоспроможності компанія вирішила замінити існуючу енергоємну систему фільтрації з вакуумним випаровуванням, яка використовується для виробництва сиру, на нову енергоефективну систему нанофільтрації. Нова система усунула споживання природного газу (понад 7 млн. м<sup>3</sup> на рік) і дозволила заощадити більше 25% споживання електроенергії в процесі виробництва. Українська програма підвищення енергоефективності ЄБРР надала фінансування через Укрексімбанк на інвестиції у розмірі 1 млн. дол. США, що дало чисте заощадження на суму понад 1,5 млн. доларів США на рік за рахунок зменшення споживання природного газу та електроенергії з періодом окупності менше, ніж рік. Також покращилась якість продукції.

Інвестиція демонструє цінність надання кредитних ліній через місцеві фінансові установи, які мають мережу розповсюдження та відносин з клієнтами для контактів з МСП, а також цінність надання клієнтам нових технологій та підходів для підвищення їх конкурентоспроможності.

*Джерело:* Надано ЗАТ «Гадячсир», Укрексімбанк, UKEEP.

#### 4.2.3. Порівняльний аналіз

Кредитні лінії зі сталої енергетики, що адмініструються Укрексімбанком, багато в чому схожі на більшість кредитних продуктів. Процедура оцінки кредиту для кінцевого позичальника така ж сама, і енергозберігаючі ефекти від покращення грошових потоків внаслідок енергоефективності зазвичай не передбачають бонусних виплат. Процентні ставки встановлюються на комерційному рівні, як правило, без пільг. У деяких інших країнах МФУ використовують бонусні виплати для стимулювання використання кредитів на енергоефективність (щоб уникнути спотворення процентних ставок), але в Україні такого ще немає.

Основні відмінності полягають у критеріях прийнятності (ВНП, обладнання) та додатковому тягарі, пов'язаному з дотриманням вимог під час процесу подання заявки. У свою чергу, залучення позики за програмою сталої енергетики може надавати можливість отримати доступ до технічної допомоги (енергетичний аудит, підтримка бізнес-плану). Зрештою, хоча і не явно, але характер кредитних ліній МФУ означає, що ці кредити зазвичай мають довший термін погашення (3-7 років) та пільгові періоди, які можуть бути недоступними на ринку, особливо в періоди кризи.

В Таблиці 4.4 нижче наведені подібності та відмінності між двома кредитними лініями.

Таблиця 4.4. Порівняння основних ознак кредитних ліній МБРР і ЄБРР

	Енергоефективність МБРР	Енергоефективність МСП ЄБРР (2012)
Цільові сектори	Промисловість, комунальний сектор, енергосервісні компанії	МСП, тільки приватний сектор
Розмір	200 млн. дол. США	50 млн. дол. США
Субкредити	30 млн. дол. США	3 млн. дол. США
Кредитна лінія МФУ	20-30 років	5-7 років
Пільговий період	5-6 років	2-3 роки



Таблиця 4.4. Порівняння основних ознак кредитних ліній МБРР і ЄБРР (продовження)

	Енергоефективність МБРР	Енергоефективність МСП ЄБРР (2012)
Прийнятність	10% ВВП, критерії прийнятності, коефіцієнт обслуговування боргу	10% ВВП, критерії прийнятності
Примітки	Технічна допомога відсутня	Технічна допомога для субпозичальників та ФУ
Показники	Обсяг економії енергії	Обсяг економії енергії, зменшення викидів ПГ

Джерело: Компіляція авторів.

### 4.3. Перешкоди та ключові фактори успіху

Укрексімбанк виявився найуспішнішим серед усіх місцевих фінансових установ регіону Східного партнерства у розробці кредитного продукту для сталої енергетики та залученні низки міжнародних кредитних ліній для підтримки його імплементації. На сьогоднішній день він уклав угоди про кредитні лінії МФУ та інші міжнародні кредитні лінії на суму близько 500 млн. євро. Під час обговорень з персоналом та клієнтами Укрексімбанку було виявлено кілька перешкод, які довелося подолати персоналу при формуванні успішного кредитного портфеля. Вони наведені нижче:

- Непоінформованість потенційних позичальників про потенційні вигоди від інвестицій у проекти з енергоефективності, а також перебільшене уявлення про ризик, пов'язаний з технологією та фінансуванням. Позичальники не розглядають свої програми капіталовкладень саме з точки зору енергоефективності або переваг, пов'язаних зі зміною клімату. Часто особи, що приймають інвестиційні рішення, не знають про можливі терміни окупності, пов'язані з такими інвестиціями, і погано розуміють фактичні вигоди з точки зору поліпшення якості та продуктивності. Інвестиції в енергоефективність часто можуть вважатися прихованими витратами за рахунок збільшення виробництва або розробки нових продуктів. Менеджери не є повною мірою інформовані про повний спектр поведінкових та недорогих передових методів, які можуть бути впроваджені разом із капіталовкладеннями, що також може підвищити фінансову віддачу від проектів.
- Недостатні виробничі можливості для оцінки проектів з енергоефективності були ключовою проблемою, з якою спочатку зіткнувся Укрексімбанк, а також інші банки, які розробляють такі продукти в Україні. Використання мінімальних критеріїв енергозбереження вимагає використання аналізу грошових потоків та фінансування проектів разом із більш стандартними процедурами оцінки кредитів. Банки також схильні уникати ризиків, оскільки вони не знайомі з технологіями енергоефективності та процесами, що фінансуються, або не знають, які типи проектів у межах їхнього більш широкого кредитного портфеля можуть бути придатними для фінансування енергоефективності. Банки також можуть надавати перевагу фінансуванню проектів, що підвищують потужності та продуктивність, де потенційні прибутки є явними, а не тих, які просто знижують витрати. Незважаючи на те, що проекти з енергоефективності часто мають короткі терміни окупності, короткий термін та висока вартість фінансування в Україні робить перспективу ресурсозбереження менш привабливою, ніж це було б в іншому випадку.

- Високі транзакційні витрати також часто виникають при розробці інвестицій в енергоефективність. Вони можуть включати в себе більш складні процедури подання заявки на отримання позики, енергоаудит, техніко-економічне обґрунтування, моніторинг та звітність про результати, а також часто потребу в кардинальній зміні існуючих виробничих процесів при оновленні або вдосконаленні об'єктів. На початку Укрексімбанк та його клієнти в Україні не були обізнані з вимогами МФУ щодо підготовки необхідних проектів.
- Недосконала стратегічна та нормативно-правова бази продовжують обмежувати попит на фінансування сталої енергетики від Укрексімбанку. Повільний розвиток та реалізація національної політики щодо енергоефективності та пов'язаних з нею підзаконних актів сприяють обмеженню можливого ринку фінансування сталої енергетики. Існуючі енергетичні субсидії на вичопне паливо також негативно впливають на інвестиційні рішення, хоча недавня реформа ціноутворення наразі починає стимулювати попит. Необхідні конкретні підходи для того, щоб складні проекти були прийнятними для кредитування, такі як визначення правового статусу позичальників для реконструкції житлових будинків та забезпечення необхідних гарантійних структур для приватних кредитів особам типу енергосервісних компаній, що надаються органам місцевого самоврядування або іншим державним установам.

Незважаючи на ці виклики, Укрексімбанк зумів розробити успішний кредитний інструмент для сталої енергетики. Вище керівництво та персонал визначили такі основні причини свого успіху:

- Схвалення та підтримка вищого керівництва: вихід на ринок кредитування енергоефективності був стратегічним рішенням вищого керівництва, яке було затверджене на рівні Правління. Члени Правління побачили довгострокові перспективи на ринку в Україні та змогли приєднатися до нових фінансових рішень МФУ та донорів щодо фінансування енергоефективності. Це раннє рішення дало Укрексімбанку конкурентну перевагу на ринку, яку він зараз може реалізувати, оскільки реформи у сфері ціноутворення на енергоносії та інші реформи нормативно-правової бази спрямовані на збільшення інвестицій у низьковуглецевий розвиток.
- Розробка стандартного банківського продукту: Укрексімбанк співпрацює з багатьма МФУ та іншими міжнародними організаціями. Хоча кожна МФУ має власні критерії кредитування, Укрексімбанк прагнув по можливості перетворити донорські кошти у стандартний банківський кредитний продукт. Незважаючи на те, що в різних кредитних лініях використовуються різні терміни та критерії відповідності, Укрексімбанк намагався забезпечити внутрішню узгодженість щодо позиціонування продукту в своєму портфелі. Це дозволило банку взяти на себе повний контроль над продуктом, а не лише діяти як посередник для окремих кредитних операцій з МФУ.
- Виділення внутрішніх ресурсів: Укрексімбанк виділив значні людські та фінансові ресурси задля створення успішного підрозділу з реалізацією продукту, у якому зайнято більше 10 співробітників (технічна служба, маркетинг, оцінка кредиту) у головному офісі, а також відповідальні співробітники в кожній з основних філій банку. Хоча Укрексімбанк спочатку користувався технічною підтримкою та навчанням від МФУ (головним чином ЄБРР), він швидко розробив власні програми, включаючи фінансову



оцінку, технічну оцінку, навчання клієнтів та оцінку навколишнього середовища, а також розробив низку інструментів для підтримки цих процесів (наприклад, калькулятор енергозбереження, викидів ПГ). На додаток до цього ця діяльність підтримується корпоративним університетом, який проводить семінари та дистанційне навчання.

- Ефект масштабу: Укрексімбанк як провідний банк в Україні, що надає корпоративні кредити, має добре налагоджену клієнтську базу, яка забезпечує потужний потік різних існуючих клієнтів для реалізації свого продукту з кредитування енергоефективності. Профіль клієнтів дуже різноманітний у розрізі секторів. Це дозволило йому досягти ефекту масштабу при розробці та розповсюдженні продукту. Він також має потужні маркетингові можливості для просування продукту, використовуючи історії успіху клієнтів. Позиція Укрексімбанку як комерційного державного кредитора також дозволила йому підтримувати кредитні операції в періоди політичної та економічної нестабільності.

## Примітка

1. ОЕСР (2014).

## Список використаної літератури

- OECD (2016), *Environmental Lending in EU Eastern Partnership Countries*, Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD Publishing, Paris.
- UNFCCC Secretariat (2013), *UA 1000100: Ivano-Frankivsk Cement Switch from Wet-to-Dry Cement and Fuel Savings for Coal Drying*, United Nations Framework Convention on Climate Change Secretariat Joint Implementation website, Bonn. <http://ji.unfccc.int/JIITLProject/DB/7LOQP1JWIPZ2UVSD8NEJ8099MA3023/details>.
- World Bank (2017), *Ukraine - Energy Efficiency Project (English)*, World Bank Group, Washington, D.C. <http://documents.worldbank.org/curated/en/115991506970342455/Ukraine-Energy-Efficiency-Project>.



## *Розділ 5*

### **Висновки та рекомендації для вищого керівництва**

*У цьому розділі узагальнено подаються основні висновки, що стали результатом аналізу. У розділі також містяться рекомендації для вищого керівництва уряду України. Вони стосуються, зокрема, поліпшення макроекономічної ситуації та інвестиційного клімату, політичного та інституційного середовища, доступу до фінансування та його вартості.*

Місцеві фінансові установи в Україні прагнуть розвинути ринки сталої енергетики способом розробки кредитних продуктів для підтримки промислової та побутової енергоефективності. Ці кроки є реакцією на дуже високий рівень енергоємності в українській економіці. Вони бачать явну ринкову можливість для фінансування переходу до більш ресурсозберігаючої економіки. Хоча інвестиції у відновлювані джерела енергії також зростають, профіль інвестиційних операцій більш орієнтований на дольове та проектне фінансування, що в значній мірі спирається на міжнародні фінансові установи та пільгове фінансування діяльності, пов'язаної зі зміною клімату.

З 2006 року міжнародні фінансові установи (МФУ) надали щонайменше 10 комерційним українським банкам понад 500 мільйонів євро у рамках кредитних ліній сталої енергетики. Ці кредитні лінії були використані для кредитування промисловості, комерційних компаній та домогосподарств, в першу чергу для інвестицій в енергоефективність. Лише обмежена частина цих кредитних коштів була використана для меншого за об'ємом інвестування у відновлювані джерела енергії. Слід зазначити, що ринок інвестицій в енергоефективність насправді, ймовірно, значно більший, ніж ринок, представлений цими кредитами. Велика частина інвестицій була здійснена в підвищення енергоефективності за рахунок найбільш розповсюджених кредитних продуктів для корпорацій та малих і середніх підприємств (МСП), в яких відсутні чіткі вимоги щодо визнання впливу на економію енергії та пов'язаного з нею зменшення викидів парникових газів.

Сприяння енергоефективності має ряд переваг на національному рівні. Це може вирішити проблеми конкурентоспроможності, зменшуючи високі витрати на викопне паливо та покращуючи енергетичну безпеку шляхом зменшення залежності від імпорту викопного палива. Проте кредитування сталої енергетики, особливо комерційних позичальників, яке на сьогоднішній день підтримують міжнародні фінансові установи, зазвичай не розглядається вищим керівництвом держави як сфера безпосереднього інтересу чи підтримки уряду. Зазвичай, це виключно комерційні операції між приватними установами, дуже часто з коротким періодом фінансової окупності. Це інвестиції, спрямовані, перш за все, на підвищення продуктивності та рентабельності, а екологічні або інші супутні вигоди, як правило, мають другорядне значення (або зовсім ніякого). Очікування міжнародних фінансових установ полягало в тому, що динаміка ринку фінансування енергоефективності стане самодостатньою після того, як буде продемонстрована ефективність моделі, а позичальники зможуть показати чисті заощадження.

Проте ринок в Україні на сьогоднішній день не розвинувся, як очікувалося більше десяти років тому, коли МФУ почали займатися ринком. У звіті було визначено низку чинників, які продовжують стримувати динамічний ринок фінансування сталої енергетики. До них відносяться політичне та нормативно-правове середовище, яке перебуває в процесі становлення, проблеми вартості фінансування та доступу до нього, неефективне стимулювання, пов'язане з ціноутворенням на енергоносії та субсидіями на викопне паливо, а також більш широкі політичні проблеми та проблеми інвестиційного клімату в Україні. У багатьох із цих областей керівництво держави може відігравати ключову роль. Докладніше ці чинники, що є перешкодою для ринку фінансування сталої енергетики, розглянуто нижче.

## 5.1. Зміцнення політичного та інституційного середовища

На українських енергетичних ринках вже ведуться значні політичні реформи, й багато що вже було зроблено для створення ринкової можливості для фінансування сталої енергетики. Енергетична стратегія до 2035 року визначила основу для структури довгострокового планування з чіткою роллю енергоефективності та відновлюваної енергетики у відповідності до загальних цілей енергетичної безпеки, доступності та захисту навколишнього середовища. Розроблено багато основних законодавчих актів, а темпи реформ прискорюються впродовж останніх двох років.

Проте ще потрібно виконати значний об'єм роботи для завершення розробки законодавчої бази, що підтримає попит на фінансування сталої енергетики. Існуючі закони можуть бути вдосконалені, а також можуть бути затверджені нові закони та законопроекти. Наприклад, необхідно вживати заходи, узгоджені в рамках Енергетичної стратегії України на період до 2035 року, а різні державні установи повинні мати чіткі ролі та обов'язки. Необхідно повністю прийняти законодавство, пов'язане з Третім енергетичним пакетом та іншими директивами ЄС, разом із законами, пов'язаними з Енергетичним Співтовариством.

Однак, хоча первинне законодавство є важливим, воно одне не є достатнім. Уряд повинен підтримувати технічне впровадження шляхом розробки ефективних підзаконних актів. Необхідно запровадити та з часом посилювати амбітні стандарти енергоефективності для енергоспоживаючих пристроїв, транспорту та будівель. Україна також може рухатися у напрямку прийняття пропозицій щодо торгівлі квотами на викиди, передбачених участю України в Партнерстві заради ринкової готовності та підтверджених публічними заявами на Конференції з клімату в Парижі (КС). Інші сфери технічної підтримки включають підвищення рівня поінформованості про енергоефективність серед груп кінцевих споживачів, заохочення систем енергоменеджменту (наприклад, стандарти серії ISO 50000, Міжнародний протокол вимірювання та перевірки ефективності) та енергоаудиту як складової надання енергетичних послуг і розробки спеціальної промислової стратегії з екологічно чистої енергетики для просування екологічно чистих технологій та послуг. У більш широкому плані уряд повинен забезпечити узгодженість своєї політики з визначеними цілями щодо відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та скорочення викидів парникових газів (ПГ).

З інституціональної точки зору залишається суттєва слабкість у організації та спроможності стосовно планування сталої енергетики. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження залишається ключовим призначеним агентством із впровадження політики відновлюваної енергетики та енергозбереження. Проте його спроможність керувати запланованим переходом на чисту енергетику та мобілізувати фінансування у передбаченому масштабі залишається невизначеною. Скоріше за все, агентству буде потрібно подальше посилення або партнерство з іншими фінансовими та виконавчими установами (включаючи комерційні банки, такі як Укресімбанк і АБ «Укргазбанк»), якщо воно передбачає досягнути своїх цілей. Крім того, можуть знадобитися додаткові кроки для більш чіткого визначення відповідальності за виконання Плану дій, що лежить в основі Енергетичної стратегії до 2035 року, а також створення платформи для ефективною координації та співпраці між міністерствами. Державний регулятор у сфері енергетики в Україні традиційно має недостатньо влади, і його необхідно посилити, щоб він відігравав незалежну роль у встановленні ринкових правил, що дозволять досягти цілей політики.

## 5.2. Покращення доступу до фінансування та його вартості

Досі існує ряд проблем, пов'язаних із доступом до фінансування для потенційних клієнтів за проектами енергоефективності. По-перше, запропонована тривалість фінансування (строки погашення) часто є дуже короткою і не співпадає з відповідними потенційними періодами окупності капітальних вкладень (для поновлюваних джерел енергії або енергоефективності). По-друге, вартість фінансів залишається дуже високою (до 30% в національній валюті, а валютні кредити піддаються валютному ризику). Насамкінець, вимоги до забезпечення для позичальників дуже високі (часто до 200%). Часто фінанси просто недоступні через високий кредитний ризик, який відображає високий і зростаючий рівень проблемних кредитів (ПК) серед кредитних портфелів та необхідність банків покращувати свої баланси та коефіцієнт достатності капіталу. Майже всі комерційні банки виключені з кредитування державних органів та міських адміністрацій через ризик непогашення кредиту.

Для досягнення амбітних цілей з енергоефективності та відновлюваної енергетики, викладених в Енергетичній стратегії до 2035 року, окрім фінансування МФУ, програм з фінансування діяльності, пов'язаної зі зміною клімату, та донорських програм, буде потрібна значна поступова зміна інвестування як в державному, так і в приватному секторі. Внаслідок більш широкого економічного та фінансового тиску комерційні банки в даний час намагаються забезпечити надійний механізм фінансової передачі для підвищення енергоефективності на необхідному рівні. Уряд України, таким чином, повинен вивчити потенційні способи співпраці з партнерами та вітчизняними фінансовими установами для досягнення поступової зміни у кредитах на охорону навколишнього середовища.

На макрорівні уряд має розглянути питання про те, щоб об'єднати національні та міжнародні фонди для створення фінансових та технічних платформ, які можуть бути трансформаційними за своїми розмірами та масштабами. Це особливо важливо при вирішенні проблем секторів, де є значні структурні перешкоди, та проблем кредитоспроможності позичальників (комунальне житло, адміністративні будівлі, тепlopостачання та міська інфраструктура). Джерела початкової капіталізації, ймовірно, включатимуть донорські фонди, Зелений кліматичний фонд (ЗКФ) та інші форми фінансування діяльності, пов'язаної зі зміною клімату. Проте для того, щоб такий підхід працював стабільно на належному рівні, вирішальне значення буде мати залучення додаткових джерел державного та приватного фінансування. Одним з підходів до капіталізації може бути використання екологічних податків (наприклад, податки на викид вуглецю) для інвестицій у проекти з енергоефективності. З огляду на високий рівень міжнародного боргу України, у довгостроковій перспективі уряд може також розглянути можливість збільшення «конверсії заборгованості в екологічні інвестиції», яка була успішною в Центральній Європі на початку 1990-х років, з конкретною метою інвестування у зменшення енергоємності країни та залежності від імпорту.

Слід використовувати моделі ЕСКО з подальшою роботою для розробки схем, які адекватно розподіляють прибуток (від економії енергії) і ризик. Там, де схеми ЕСКО не мають розподілу ризиків, є ризик корупції та хабарництва з обох сторін. На ринках ЕСКО необхідним буде певний рівень гарантій і підтримка забезпечення, яке вимагається банками, при роботі з комунальними позичальниками та адміністративними будівлями для забезпечення залучення капіталу приватного сектора в інвестиційних цілях. Такі фонди типу ЕСКО можуть здійснювати власні прямі інвестиції, а також працювати через існуючі комерційні фінансові

установи (як управляючі або як посередники), якщо ці установи мають досвід оцінювання та інвестування в проекти з енергоефективності. Перш ніж переходити до впровадження масштабних національних схем, слід вивчити існуючий досвід впровадження енергоефективності у комунальному та житловому секторі (СБРР) для визначення найкращих методів. На додаток, необхідно розглянути доцільність здійснення тісної співпраці з Національним банком України задля дослідження способів сприяння доступу ЕСКО до банківського кредитування (наприклад, через фінансовий лізинг або страхування енергозбереження).

Для комерційних позичальників уряд має вивчити шляхи покращення доступу до капіталу та його вартості, оскільки це є основною перешкодою для збільшення інвестиційних потоків у енергоефективність. Це можна зробити кількома способами. По-перше, можна заохочувати міжнародні фінансові установи збільшувати обсяг надання довгострокового капіталу місцевим фінансовим установам, особливо в періоди нестабільності на ринку, для того, щоб компенсувати будь-яке скорочення наявності довгострокових фінансів. По-друге, уряд може розглянути можливість роботи з донорами для підтримки видачі часткових гарантій щодо ризику або інших засобів управління ризиками (наприклад, перетворення боргу на поновлювальний фонд) для подолання побоювань кредиторів щодо неповернення кредитів або пом'якшення вимог щодо забезпечення кредиту для позичальників.

Хоча МФУ прагнуть не розбалансовувати комерційні ринки для кредитування енергоефективності та відновлюваної енергії, очевидно, що питання вартості фінансування залишається проблемою. Необхідно переглянути можливості для пільг (зокрема, під час політичного та економічного стресу), а також розглянути шляхи гарантування того, що вся пільгова вартість надаваних коштів дійде до кінцевих позичальників, а не буде використана банками. Вплив валютного ризику також залишається ключовою проблемою, і слід заохочувати міжнародні фінансові установи та інших кредиторів, коли це можливо, до розробки механізмів кредитування в національній валюті. Уряд повинен продовжувати вивчати можливості розробки чітких та прозорих податкових стимулів для зниження вартості інвестицій в енергоефективні пристрої та обладнання.

### 5.3. Реформування тарифів на енергію

Традиційно ціни на газ сильно регулювалися та субсидувалися, а «Нафтогаз» зазнавав значних збитків від перепродажу російського газу. Починаючи з 2014 року, тарифи на газ збільшувалися кілька разів, і зараз вживаються кроки для створення конкурентного газового ринку. На тлі цих зростаючих цін споживання природного газу швидко знижується з 2015 року. З тих пір Україна відклала наступні збільшення тарифів, що, разом з іншими відстроченими реформами, призвело до припинення фінансування Міжнародним валютним фондом. Низькі ціни на енергію створюють ключову перешкоду для заохочення інвестицій в енергозбереження та вдосконалення інфраструктури. Вони не тільки зменшують бажання кінцевих споживачів скорочувати споживання та інвестувати в ефективність кінцевого споживання, але й перешкоджають отриманню необхідної капіталізації компаніями-постачальниками комунальних послуг (електроенергії та тепла) для інвестування у великомасштабну модернізацію інфраструктури.

Уряд повинен продовжувати проводити свої реформи ціноутворення та ринків енергоносіїв. Рух вперед до ринкового ціноутворення є ключовим компонентом Енергетичної стратегії до 2035 року, й цей перехід має здійснюватися відповідно



до нового Національного плану дій. Збільшення тарифів до рівня покриття витрат (як капітальних, так і операційних) забезпечить наявність достатнього капіталу для модернізації енергетичної інфраструктури та покращення стимулів для інвестування в енергоефективність зі сторони споживачів. Ціни повинні стати більш уніфікованими для всіх груп користувачів. Соціальний захист найбідніших і найбільш уразливих груп повинен здійснюватися на основі доходів через систему соціального забезпечення, а не бути інтегрованим в структури енергетичних тарифів (над цим уже працює уряд). Це допоможе уникнути заплутаних та хибних сигналів щодо ціноутворення, пов'язаного з використанням енергії. Такий процес може також супроводжуватися прямими інвестиціями в модернізацію інфраструктури для соціального житла.

Нежорстке застосування стягнення штрафів та передбачений законом імунітет для боржників за енергоносії досі залишається великою проблемою в Україні. Необхідні більш жорсткі засоби примусу для того, щоб енергетичні компанії-постачальники могли отримати доступ до необхідного капіталу для інвестування в модернізацію інфраструктури. Зі сторони постачальників існуюча система тарифів «собівартість плюс» також виключає прямі стимули для виробників енергії до інвестування в ефективність системи, і Україна повинна продовжувати розглядати можливість реформ оптових енергетичних ринків та тарифних систем.

Насамкінець, хоча стимули до інвестицій у енергетичний сектор і є необхідними, їх одних явно недостатньо. Наприклад, власники енергетичних активів в Україні отримали кошти на інвестиції (інвестиційна складова регульованого тарифу), але насправді не використовували ці кошти для додаткової модернізації капіталу (тобто вони обліковуються як звичайні інвестиції). Таким чином, економічну вигоду отримують акціонери енергогенеруючих компаній, але вона не використовується для більш широкого покращення енергоефективності економіки. Стимули (які також надаються через великі донорські програми) повинні бути прив'язані до реальних та контрольованих інвестицій, щоб можна було реалізувати всі переваги потоку інвестицій і стимулів. В іншому випадку існує ризик, що такі стимули не досягатимуть своєї цілі.

#### 5.4. Покращення інвестиційного клімату

Як зазначено на початку звіту, мабуть, найбільшою перешкодою для розвитку ринку кредитування сталої енергетики є складна політична та макроекономічна ситуація в Україні та відповідний вплив цієї ситуації на інвестиційний клімат. Навіть якщо всі вищезазначені політичні реформи та реформи ціноутворення були б впроваджені, поганий інвестиційний клімат все одно стримував би фінансові потоки в сталу енергетику. Хоча кількість проблемних кредитів серед позичальників, що залучають кредитні лінії для підвищення енергоефективності, як правило, нижча ніж для інших видів продуктів, компанії та домогосподарства не поспішають брати кредити, а комерційні банки неохоче надають кредити будь-яким особам, окрім своїх найбільш надійних клієнтів. Розгляд цих більш широких стратегічних проблем не входить до завдань цього звіту, але кілька ключових напрямків реформ можуть принести супутні вигоди для фінансування сталої енергетики.

Нормативно-правова база повинна бути прозорою та справедливою, з діючим верховенством права, незалежними судами та незалежним регулятором, готовим захищати права інвесторів і споживачів, а також права уряду. Інвестори мають бути впевнені в здатності уряду створити стабільну та прозору політику зелених



інвестицій, а частих змін в структурі стимулів потрібно, за можливості, уникати, якщо вони шкодять інтересам існуючих інвесторів. Уряду слід активніше пропагувати відповідальну ділову поведінку, зокрема з питань навколишнього середовища, таких як ресурсо- та енергоефективність, розкриття нефінансової інформації та відповідальні ланцюги постачання.

У більш широкому плані уряд повинен забезпечити посилення прав міжнародних інвесторів, вдосконалення нормативно-правової бази та можливостей для створення державно-приватних партнерств. За можливості необхідно забезпечувати тіснішу взаємодію з інвесторами та приватним сектором задля сприяння процесу реформ.



## **ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУ**

ОЕСР є унікальним форумом, де уряди об'єднують зусилля, щоб реагувати на економічні, соціальні та екологічні виклики глобалізації. ОЕСР також є на передньому краї зусиль, щоб мати вірне уявлення та допомогти урядам реагувати на нові обставини та проблеми, що потребують вирішення, такі як корпоративне управління, інформаційна економіка та складні проблеми, пов'язані зі старінням населення. Організація надає платформу, на якій уряди можуть порівняти політичний досвід, шукати відповіді на спільні проблеми, визначати передові стандарти господарювання та співпрацювати для координації внутрішньої та міжнародної політики.

Країнами-учасницями ОЕСР є: Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Чилі, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Корея, Латвія, Литва, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Словацька Республіка, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Великобританія та Сполучені Штати Америки. Європейський Союз бере участь у роботі ОЕСР.

ОЕСР Паблішинг поширює результати зібраних Організацією статистичних даних і дослідження з економічних, соціальних та екологічних питань, а також загальноприйняті норми, керівні принципи та стандарти, погоджені її членами.

# Доступ до приватних фінансових ресурсів для «зелених» інвестицій

## ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Цей звіт являє собою цільове дослідження успішного досвіду кредитування сталої енергетики в Україні. Перед тим, як розглянути у подробицях роль та спроможності банківського сектора, у роботі аналізується макроекономічний та політичний контекст для "зелених" інвестицій в Україні. Це дослідження є частиною більш масштабного проекту ОЕСР щодо розширення доступу до приватного фінансування для "зелених" інвестицій у країнах Східного партнерства ЄС і є продовженням регіонального аналізу, здійсненого у 2015 році.

Ця робота є частиною Програми "Екологізація економіки в країнах Східного партнерства Європейського Союзу", метою якої є надання сприяння шести країнам Східного партнерства у їх просуванні в напрямку екологічної економіки шляхом очищення економічного зростання від погіршення екологічної ситуації та виснаження природних ресурсів.

Consult this publication on line at <https://doi.org/10.1787/9789264306288-uk>.

This work is published on the OECD iLibrary, which gathers all OECD books, periodicals and statistical databases. Visit [www.oecd-ilibrary.org](http://www.oecd-ilibrary.org) for more information.

